

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK KAVRAMINA
İLİŞKİN BİLGİ, BECERİ VE TUTUMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erkan KAFA

Malatya-2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK KAVRAMINA
İLİŞKİN BİLGİ, BECERİ VE TUTUMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erkan KAFA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi E. Meliha KURTDAS

Malatya-2022

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi E. Meliha Kurtdaş'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çokkültürlülük Kavramına İlişkin Bilgi, Beceri ve Tutumları”** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Erkan KAFA

ÖNSÖZ

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çokkültürlülük Kavramına İlişkin Bilgi, Beceri ve Tutumları” adlı araştırmamda, sosyal bilgiler dersinin çokkültürlülük eğitimi verilmesinde kilit noktası olduğu varsayımı ile hareket edilerek; sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime dair bilgi düzeyleri, uygulamadaki yeterlilikleri ve çokkültürlülük kavramına yönelik tutumları incelenmiştir.

Çalışmamda bana yol gösteren, destek ve emeklerini esirgemeyen, beni yüreklendiren, öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyacağım tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Emine Meliha Kurtdaş’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmada ölçek konusunda yardımlarını esirgemeyen Sayın Soner Yıldırım ve Erdoğan Tezci’ye ve tezde dikkat etmem gereken noktalarda bilgisinden faydalandığım Sayın Prof. Dr. Mesut Aydın’a teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans tez yazım sürecinde yönlendirmeleri ve değerlendirmeleri ile bana yardımcı olan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Özcan Ekici’ye teşekkürü borç bilirim.

Çalışmanın uygulama sürecinde yardımlarını esirgemeyen ölçeği uygulayan katılımcılara ve öğretmen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Erkan KAFA

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK KAVRAMINA İLİŞKİN BİLGİ, BECERİ VE TUTUMLARI

KAFA, Erkan
Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi E. Meliha KURTDAS
Temmuz -2022, VIII+ 76 sayfa

Modern zamanın ve küreselleşmenin gereği olarak yaşanan dönüşümlerin sancılı sürecinde karşımıza çıkan çokkültürlülük kavramı, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitim sistemi içerisine girmesi gereken bir olgu olmuştur. Öğretim programı içerisinde etkin vatandaş yetiştirme amacı güden sosyal bilgiler dersi ise gereklilik ve amaç yönünden çokkültürlü eğitimin en önemli aracı haline gelmiştir. Çokkültürlü eğitim konusunda ise sosyal, siyasal ve akademik yönden çeşitli korkular beslenmiştir. Özellikle kavramın yeterli düzeyde anlaşılabilmesi ve uygulanmaması durumunda yaşanabilecek problemlerin olması sebebiyle çokkültürlü eğitim önem arz etmektedir. Araştırmanın amacı sosyal bilgiler dersinin uygulayıcısı olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarının incelenmesidir. Evrenin Şanlıurfa'da çalışan sosyal bilgiler öğretmenlerinin olduğu araştırmada, örneklem olarak bu şehirde görevde olan 300 sosyal bilgiler öğretmeni amaçsal örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Çokkültürlü eğitim ölçeğinin uygulandığı nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma sürecinin pandemi dönemine denk gelmesi sebebiyle ölçekler internet üzerinden uygulanmıştır. Bu durum araştırmanın en önemli sınırlılığı olarak değerlendirilebilir. Araştırma sonucuna göre, ölçeklerin ortalamaları 3.40-4.19 değer aralığında olduğundan katılımcıların çokkültürlü eğitim ve çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Bu duruma rağmen öğretmenlerin çokkültürlü eğitim konusunda bilgi düzeylerini artırmanın üniversite eğitiminde faydalı olabileceği önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, öğretim programı, çokkültürlülük

ABSTRACT

KNOWLEDGE, SKILLS AND ATTITUDES OF SOCIAL STUDIES TEACHERS REGARDING THE CONCEPT OF MULTICULTURALISM

KAFA, Erkan

M.S.,Inonu University, Graduate School of Education Sciences

Department of Turkish and Social Studies Education

Advisor:Dr. Öğretim Üyesi E. Meliha KURTDAŞ

July 2022,VIII +76 pages

The concept of multiculturalism, which we encounter in the painful process of transformations experienced as a requirement of modern times and globalization, becomes a phenomenon that should be included in the education system in our country as well as all over the world. The social studies course, which aims to raise active citizens within the curriculum, has become the most important tool of multicultural education from the point of necessity and purpose. There have been various social, political, and academic fears about multicultural education. In particular, since there are problems that can be experienced in case the concept is not adequately understood and applied, multicultural education becomes more of an issue. The study aims to examine the knowledge, skills, and attitudes of the social studies teachers, who are the practitioners of the social studies course, regarding the concept of multiculturalism. While the population is chosen from the social studies teachers working in Şanlıurfa in this study, the sample was selected from 300 social studies teachers working in this city using the purposive sampling method. The model multicultural education scale is applied is the survey model, one of the quantitative research methods. Due to the fact that the research process coincided with the pandemic period, the scales were applied over the internet. This situation can be considered the most important limitation of the study. According to the result of the study, since the averages of the scales are in the range of 3.40-4.19, it can be said that the knowledge, skills, and attitudes of the participants regarding the concept of multicultural education and multiculturalism are at a high level. Despite this situation, it can be suggested that increasing the knowledge level of teachers about multicultural education may be beneficial in university education.

Key Words: Social Studies, curriculum, multiculturalism.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	3
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Varsayımı	7
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.6. Tanımlar	8
BÖLÜM II	9
KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9
2.1. Kuramsal Bilgiler	9
2.1.1. Kültür Nedir?	9
2.1.2. Kültürün İşlevleri	12
2.1.3. Kültürün Ögeleri	15
2.1.4. Kültür ile İlgili Temel Kavramlar	20
2.1.5. Çokkültürlülük	27
2.1.6. Sosyalleşme Sürecinde Kültürün Kazanılması	36
2.1.7. Bir Kültür Aktarım Aracı Olarak Eğitim	38
2.1.8. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kültür Aktarımı ve Çokkültürlülük	41
2.2. İlgili Araştırmalar	43
BÖLÜM III	46
YÖNTEM	46
3.1. Araştırmanın Modeli	46
3.2. Evren ve Örneklem	47
3.3. Veri Toplama Araçları	49
3.4. Verilerin Analizi	51
BÖLÜM IV	53

BULGULAR VE YORUM.....	53
4.1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Betimleyici İstatistikler.....	53
4.2. Araştırma Problemlerine İlişkin Bulgular.....	54
4.2.1. Çokkültürlü Eğitime Yönelik Bilgi, Beceri ve Tutumun Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi	54
4.2.2. Çokkültürlü Eğitime Yönelik Bilgi, Beceri ve Tutumun Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi	56
4.2.3. Çokkültürlü Eğitime Yönelik Bilgi, Beceri ve Tutumun Görev Süresi Değişkenine Göre İncelenmesi	57
4.2.4. Çokkültürlü Eğitime Yönelik Bilgi, Beceri ve Tutumun Görev Yapılan Okulun Konumu Değişkenine Göre İncelenmesi.....	59
BÖLÜM V	63
SONUÇ VE ÖNERİLER	63
5.1. Sonuçlar	63
5.2. Öneriler	66
KAYNAKÇA.....	68
EKLER.....	74
EK- 1 : Çokkültürlü Eğitim Ölçeği (Öğretmenler için)	74
Kavramsal Bilgi Ölçeği.....	74
Bilgi Düzeyi Ölçeği.....	75
Sınıf İçi Uygulama Düzeyi Ölçeği.....	76

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Araştırma Grubunun Sosyo-Demografik Dağılımı	48
Tablo 2. Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonucu	50
Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Betimleyici İstatistikler	53
Tablo 4. Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları	55
Tablo 5. Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Yaş Değişkenine Göre Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığını Belirlemek İçin Yapılan ANOVA Testi Sonuçları	56
Tablo 6. Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Görev Süresi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığını Belirlemek İçin Yapılan ANOVA Testi Sonuçları	58
Tablo 7. Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Görev Yapılan Okulun Konumu Değişkenine Göre Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları	60
Tablo 8. Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Görev Yapılan Okulun Konumu Değişkenine Göre Ölçeklerin Alt Boyutları İçin Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları	61

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

F: Anova Değeri

N: Örneklem Sayısı

\bar{X} : Ortalama Değer

Ss: Standart Sapma

Sh: Standart Hata

p: Anlamlılık Değeri

%: Yüzdelik

Sd: Serbestlik Derecesi

t: t değeri (Bağımsız Örneklem t-Testi için)

min: Minimum

max: Maksimum

vb: Ve Buna Benzer

vd: Ve Diğer

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi bir arada yaşamasına bağlıdır. Biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlık olan insan, bir arada yaşayarak maddi ve manevi değerler üretir. Bu değerlerin toplamı en genel anlamıyla kültür olarak adlandırılabilir. Kültür bir toplumun ortaklaşa ürettiği maddi öğelerin yanında davranış örüntüleri, fikirler, inançlar, normlar, gelenek ve görenekler gibi manevi öğelerden oluşur. Kültür aynı zamanda bireylerin düşünüş, hareket, inanç ve tutumlarına yön vererek onları şekillendirir ve bütünü parçası haline getirir. Dolayısıyla kültür hem insan topluluğunu bir toplum haline getiren hem de toplumları birbirinden ayıran en önemli olgudur.

Kültürlerini kuşaktan kuşağa aktararak varlıklarını sürdüren toplumlar için kendi kültürleri eşsiz ve biriciktir. Bu yüzden her toplum kendi kültürünü korumak ister. Bu durum aynı zamanda farklı kültürler arasında bir rekabet ve kimi zaman da düşmanlık doğurur. Zamansal ve mekânsal sınırlılıkların hâkim olduğu geleneksel dönemde, diğer kültürlerle temaslar sınırlı olduğu için gruplar ve toplumlar kültürel unsurlarını çoğunlukla koruyabilmiştir. Ancak ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi kültürler arası teması hızlandırmış, farklı kültürel grupların ve toplumların kimi zaman bir arada yaşayabilmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle küreselleşme ile artan kültürel temaslar ve etkileşimler günümüzün olağan bir durumu haline gelmiştir. Bu durum çokkültürlülük olgusunun önemini artırmaktadır.

Farklı kültürler arasında hoşgörüsüzlük, ayrımcılık, dışlama, baskı vb. tarih boyunca sıklıkla görülen bir durumdur. Çokkültürlülük ise farklı etnik, dini ve sosyal çevrelerden gelen insanların bir arada yaşayabilme durumuna atıf yapan bir kavramdır. Kültürler arası rekabet veya düşmanlıktan ziyade, hoşgörü, kabullenme, benimseme temelleri üzerinde çoğulculuğa vurgu yapmaktadır. Küresel dünyada farklı kültürlerin aynı mekânda bir arada yaşaması durumunun giderek arttığı ve hatta kimi zaman kaçınılmaz bir hale geldiği gerçeğinden yola çıkıldığında çok kültürlülüğün dünyanın geleceği için bir gereklilik olduğu iddia edilmektedir.

Küreselleşme ile birlikte sınırların ortadan kalkmasıyla birlikte ulus devlet in etkinliğinin azalması “dünya vatandaşlığı” kavramını gündeme getirmiştir. Bireylerin kendi devletlerine olan bağlılığının yanında dünyanın durumuna ve sorunlarına olan

ilgisinin artması ve bu yönde bir sorumluluk geliştirmesi günümüzde olağan bir durum olarak görülmektedir. Küresel dünyanın gerektirdiği bilgi, düşünce, tutum ve davranışa sahip dünya vatandaşlığının en önemli öğelerinden biri de çokkültürlülüktür. Küreselleşme ile birlikte ön plana çıkan çokkültürlülük, her kültürü kendi bağlamında değerlendirmek, kültürler arasında bir üst-üst ilişkisi kurmamak ve çoğulculuk gibi ilkelere sahiptir. Ancak bu kavram kulağa hoş gelen bir söylem olarak kabul edilmesine karşılık içeriğinde farklı anlamlar da barındırmaktadır. Bu bağlamda çokkültürlülüğün, yeni problem alanları yaratmakta olduğu kolaylıkla ifade edilebilir. Nitekim çokkültürlü eğilim, ulus devletlerin meşruiyetine yönelik sorgulama biçimleri ile milli kimlikleri derinden sarsmaktadır. Üstelik ulus devletlerin sarsılmasıyla birlikte bu yapının yerini alabilecek yeni ve güvenilir çözüm yolları da sunulamamaktadır. Bu bağlamda çalışma, çokkültürlülüğe ilişkin objektif ve bilimsel bir bakış açısı ortaya koymayı amaçlamakla birlikte kavramın içeriğinin doğru bir biçimde algılanması gerektiği kaygısını da taşımaktadır. İçerisinde bulunduğumuz çokkültürlü küresel dünyada diğer kültürlerle karşı hoşgörülü ve saygılı bir tutum geliştirilmesi önemli bir gerekliliktir. Ancak bu bakış açısı toplumların kendi milli kültür ve değerlerinden uzaklaşması anlamına gelmemelidir. Her bireyin bir yandan kendi kültür öğelerine sahip çıkması ve bu yolla özünü koruması diğer yandan ise öteki kültürlerle karşı hoşgörülü, saygılı bir bilinç ve tutum geliştirmesi ideal olandır.

İçerisinde bulunduğumuz küresel dünyada çokkültürlülük bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesi önemli bir zorunluluk halini almıştır. Bu konuda eğitim kurumlarına özel bir görev düşmektedir. Okullarda çokkültürlülüğün doğru bir şekilde vurgulandığı eğitim programlarının uygulanması ve uygun bir okul ve sınıf atmosferinin oluşturulması her toplumda olduğu gibi ülkemiz açısından da zorunlu bir durum haline gelmiştir. Bu bağlamda kilit role sahip olan öğretmenlerin, çokkültürlülüğe uygun bir bilinç ve tutuma sahip olması önemlidir. Eğitim ortamını, yöntem-teknikleri ve öğrenme araçlarını düzenleyen öğretmenin, çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi sahibi olması ve bu kavramın uygulanışına ilişkin tutumları önem arz etmektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersinin ve sosyal bilgiler öğretmenlerin tutumları, çokkültürlülük bilincinin kazandırılması konusunda özel bir yere sahiptir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin bilinç ve tutum düzeylerinin ölçülmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Teknolojik, ekonomik, siyasal ve sosyal unsurlara bağı olarak gelişen Dünya; küreselleşme, ulusal kültür, kültürlerarasılık ve çokkültürlülük kavramlarının sıklıkla gündemde olmasına sebebiyet vermiştir. Değişen Dünya ile modern dünyada kültürlerin birbirleri ile olan münasebetlerinin artması ve farklı kültürel grupların gittikçe daha fazla bir arada yaşama durumunun artması çok kültürlülüğü önemli bir hale getirmektedir. Küreselleşme ile sınırların muğlâklaşması ve küresel vatandaşlık kavramının ön plana çıkması ile birlikte çok kültürlü bir bakış açısına sahip olmanın, günümüzde her bireyin sahip olması gereken bir durum olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Küresel etkilerin dışında tarih boyunca çokkültürlü toplumları barındıran Şanlıurfa ise hoşgörünün şehri olarak tasvir edilmektedir. Hoşgörü ise çokkültürlü bir toplum için vazgeçilmez değerlerden biri olarak görülebilir. Hoşgörü değerinin sıklıkla yinelendiği sosyal bilgiler alanının ise bu konudaki yetkinliği ön plana çıkmaktadır. Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Şanlıurfa da kültürel çeşitlilik kaçınılmazdır. Hâlihazırda şehrin kültürel dokusunun yüz yıllardır çeşitlilik barındırması ile hoşgörünün temsili olan bu şehir, yakın zamanda komşu ülkelerdeki siyasi kargaşalardan da nasibini almış ve yoğun bir göç ile karşı karşıya kalmıştır. Bu şartlarda Şanlıurfa'da eğitim kurumları da mevcut kültürel çeşitliliğin yanında gelen göçlerden etkilenmiştir. Eğitim ortamlarını bu gerçekliğe göre düzenlemek ise öğretmenlerin sorumluluğuna aktarılmıştır. Şanlıurfa'da görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları ve bilgi düzeyleri araştırma konusu edilmemiştir. Daha önce yapılan araştırmalarda ise sosyal bilgiler branşı üzerine yoğunlaşmadan ziyade öğretmenler üzerine odaklanma durumu olmuştur.

Kurtuluş (2018) tarafından yapılan araştırmada göçlere maruz kalan ülkelerde toplumsal yapısı büyük ölçüde değiştiği için toplumun önemli bir sosyal kurumu olan okullarda da çokkültürlü eğitime yer verilmesinin önemi politikalarla vurgulanmıştır. Ancak, eğitimde kilit role sahip olan öğretmenlerin bu konuda yetersiz olduğu fark edilmiştir. Çokkültürlülük daha Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde bile yer almayan bir kavramdır. Dolayısıyla bu durum kavrama yönelik bir fikir birliği oluşmamış olmasının bir göstergesidir (Karaca, 2018: 28). Çokkültürlülük kavramının bilgi düzeyinde problemler olduğu kabul edilebilir. Bilgi anlamında yaşanan bu yetersizlik uygulamada çarpıklıklara kapı aralayabilir.

Öğretmenlerin çokkültürlülük kavramına ilişkin bakış açılarının, tutumlarının ve bilgi düzeylerinin ne olduğu önemli bir problemdir. Bu problemin ise çözüm yolu olarak değerler eğitiminde önemli yeri olan ve hoşgörü değerinin sıklıkla yinelendiği sosyal bilgiler dersi görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın ana problemi şu şekildedir:

“Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları farklılık göstermekte midir?”

‘Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi düzeyleri yaş, cinsiyet, görev süresi ve görev yeri değişkenlerine göre farklılık göstermekte midir?’

Çalışmanın ana probleminden yola çıkılarak şu alt problemler oluşturulmuştur:

- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları yaşa göre farklılık göstermekte midir?
- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları görev süresine göre farklılık göstermekte midir?
- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları okulun konumuna göre farklılık göstermekte midir?

Yukarıda yer alan genel problemlerden doğrultusunda beş başlık altında toplanmıştır. İlk kısımda araştırmanın amacı, önemi, problemleri, sınırlılıkları ve varsayımları yer alırken, ikinci kısımda araştırmanın kuramsal bilgiler ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Üçüncü kısımda araştırmanın temel amacı doğrultusunda belirlenen yöntem ve uygulanan ölçeğe ilişkin bilgiler verilmiştir. Araştırmanın dördüncü bölümünde bulgular, son bölümünde ise araştırma bulguları doğrultusunda elde edilen sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çokkültürlü eğitim alanında çok çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Daha çok Eğitim Fakültesi’nde okuyan öğrenciler üzerinde araştırma yapıldığı ancak özellikle sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik araştırmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Bu bakımdan araştırmanın sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik olması önemlidir.

Çokkültürlülük kavramının eğitimde tatbikinin önemi ile birlikte, bu kavramın eğitim alanında uygulanabileceği en ilişkili dersin sosyal bilgiler dersi olabileceği söylenir (Akhan ve Yalçın, 2016: 23). Öncesinde yapılan çalışmalarda sosyal bilgilerin çokkültürlü eğitimdeki rolünün yeterli düzeyde vurgulanmadığı gözlemlenmiştir. Bu araştırmada sosyal bilgiler dersinin bu konuda mihver ders olduğu vurgusu ile birlikte öğretmen tutumları incelenmiştir.

Çokkültürlülüğe ilişkin objektif ve bilimsel bir bakış açısı ortaya koymayı amaçlamakla birlikte kavramın içeriğinin doğru bir biçimde algılanması gerektiği kaygısı da taşımaktadır. Aynı zamanda bu çalışmanın siyasal ve toplumsal düzene de katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda araştırmanın amacı; sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük konusundaki tutumlarını ortaya koyabilmek ve bu konuda bir analiz yapabilmektedir. Araştırma sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülüğe ilişkin tutumlarının cinsiyet, yaş, görev süresi, görev yapılan okulun konumu değişkenlerine göre değişip değişmediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Kültür bir toplumun geçmişle olan bağı ve geleceğe aktaracağı en önemli mirasıdır. Toplumların varlıklarını sürdürmeleri kültürlerini kuşaktan kuşağa aktarmasına bağlıdır. Böylece her toplum tarih sahnesinde kültürlerinin kalıcılığı ile varlığını sürdürebilmiş/sürdüremektedir. En geniş anlamıyla kültür, insanoğlunun tarih sahnesine çıktığı andan itibaren meydana getirdiği maddi ve manevi bütün unsurları kapsayan bir olgudur. Avcı – toplayıcı toplumlarla başlayan bu süreçte farklı toplumlar farklı kültürler oluşturarak birbirlerinden ayrılmışlardır. Zamanın ve mekânın getirmiş olduğu sınırlılıklarla kültürlerin birbirleri ile olan sınırlı münasebeti, kültürel farklılıkların korunmasına yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda kültürler arası bir rekabet ve farklı kültürlere düşmanlık durumu da yaratmış. Bir arada yaşamak zorunda olan farklı kültürler arasında da hoşgörüsüzlük, ayrımcılık, dışlama, baskı vb. sıklıkla görülmüştür. Gelişen teknoloji ile birlikte iletişim ve ulaşımın kolaylaşması, zaman ve mekânın sınırlılıklarını aşındırmış, kültürlerin birbirleri ile olan temasını ve etkileşimini hızlandırmıştır. Özellikle günümüz küresel dünyasında kültürel temaslar ve etkileşimler

olağan bir durum haline gelmiştir. Bu durumun yarattığı en önemli sonuçlardan biri de çokkültürlülük olgusudur.

Çokkültürlülük kendi kültürünün farkında olma ve farklı kültürler arasında hoşgörü, kabullenme, benimseme temelleri üzerinde çoğulculuğa vurgu yapmaktadır. Bu noktada karşımıza hoşgörü değerinin önemi çıkmaktadır. Hoşgörü sahibi bireyler yetiştirmek ise modern dönemde okullara yüklenen bir vizyon haline gelmiştir. Günümüzde eğitim bireylerde istendik davranışlar ve değerleri oluşturarak toplumsal inşa sürecinin en önemli aktörü olmuştur. Günümüzde küresel dünya vatandaşlığının daha çok telaffuz edilmesi çokkültürlü bakış açısına sahip olmanın dünyanın geleceği için bir gereklilik olduğu iddia edilmektedir. Eğitim ortamlarında da bu durumun gereklilik olduğu söylenebilir.

Ayrıca ülkemize yönelik yaşanan kontrolsüz göçlerin sonucunda kültürel çatışma ortamları oluşabilmektedir. Eğitim ortamlarında bile artan kültürel çeşitliliği bir fırsata çevirip çokkültürlülük konusunda bilgi ve uygulama eksikliklerini gidermek ve kültürlerin karşılıklı sınırlarını belirginleştirmek önemli görülmektedir. Bu şekilde ele alındığında gerek küresel dünyada farklı kültürler ile olan münasebetin artması gerekse de küresel sorunların yol açtığı göç dalgası sonucu farklı kültürel grupların ülkemizde yaşamaya başlaması; kültürel karşılaşmaları artırmış, çokkültürlü eğitimi önemli hale getirmiştir.

Çokkültürlü eğitim uygulamaları, eğitim sistemi içerisinde öğretmenlerin inisiyatifinde olan bir durumdur. Öğretmenlerin bu kavram üzerine bilgi sahibi olmaları ve sınıf içi uygulamalarda çokkültürlü eğitimin gerekliliklerine ihtiyaç duymaları önem arz etmektedir. Bu araştırma sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutum, bilgi düzeylerini incelemektedir. Daha önce yapılan araştırmaların çokkültürlü eğitimin tatbik edilmesi konusunda sosyal bilgilere hak ettiği değeri vermediği söylenebilir. Sosyal bilgilerin bu kavramın eğitim ortamlarına yansımada mihver ders olabileceğini vurgulaması araştırmanın özgün tarafını oluşturmaktadır. Ayrıca çokkültürlülük kavramının sadece tutum yönü ile değil bilgi düzeyi ile de incelenmesi araştırmanın en özgün yönü olarak görülebilir. Bilgi düzeyinde bir kavramın öğretmenler tarafından yeterli düzeyde anlaşılıp anlaşılmadığının tespit edilmesi o kavramın eğitim ortamına entegre edilmesinin ilk aşaması olarak görülmelidir.

1.4. Araştırmanın Varsayımı

Sosyal bilgiler öğretim programlarının çokkültürlü eğitim kapsar nitelikte olduğu, sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime karşı tutumları eğitim öğretim ortamlarını zenginleştirdiği ve ölçekleri doğru, samimi ve içtenlikle cevapladıkları varsayılmıştır.

Araştırmanın temel varsayımları şu şekildedir:

- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları farklılık göstermektedir.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi düzeyleri yaş, cinsiyet, görev süresi ve görev yeri değişkenlerine göre farklılık göstermektedir.

Çalışmanın temel varsayımlarından yola çıkılarak şu alt varsayımlar oluşturulmuştur:

- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları yaşa göre farklılık göstermektedir.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları görev süresine göre farklılık göstermektedir.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin tutumları okulun konumuna göre farklılık göstermektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir:

- Araştırmanın en önemli sınırlılığı araştırma evreninin öğretmenlerden ve sosyal bilgiler öğretmenlerinden oluşmasıdır. Eğitim bir kültür aktarma sürecidir. Öğretim ise bu sürecin planlanmış ve örgütlü bir yapı içerisinde gerçekleşen halidir. Dolayısıyla okullarda bir kültür aktarım süreci gerçekleşmektedir. Bu süreçte temel aktörlerden biri de öğretmenlerdir. Öğrenciler üzerinde gerek bilgi

aktarımı gerekse de davranış ve tutumları ile etkili olan öğretmenlerin çokkültürlülük konusundaki tutum ve davranışları ayrı bir önem arz etmektedir.

- Sosyal bilgiler dersinin içeriğinin kültür konusunda bir hayli zengin olması araştırmanın sosyal bilgiler öğretmenleri ile sınırlandırılmasına neden olmuştur.
- Araştırma sürecindeki zorluklardan biri de pandemi dönemine denk gelmesidir. Verilerin toplanmasında örnekleme ulaşma konusunda zorluk yaşanmıştır. Ölçeğin örnekleme uygulanma sürecinin pandemi dönemine denk gelmesi, ölçeğin yüz yüze değil de çevrimiçi olarak uygulama zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

1.6. Tanımlar

Bu araştırma kapsamında bahsi geçen kavramlar ve bu kavramların tanımları aşağıda verilmiştir;

Kültür: Bir toplumun gündelik yaşayış, uygulayış ve hissedişlerinin tamamıdır.

Küreselleşme: Tüm dünyada yaşayan insanların gündelik yaşamlarından birbirlerine daha yakınmış gibi hissi veren anında haberleşme, bilgi alma gibi durumların tamamıdır.

Kültürleşme: İki farklı kültürün karşılaşması ve uyum içinde birleşme yaşaması durumudur.

Kültürlenme: İki farklı kültürün karşılaşması ve etkileşim sonucu yeni bir kültürün ortaya çıkması durumudur.

Kültürel çatışma: Bir kültüre dışarıdan gelen unsurların benimsenmemesi durumunda yaşanan bunalım durumuna denir.

Kültürel gecikme: Toplumda maddi ve manevi kültür unsurların orantısız olarak ilerlemesi durumuna denir.

Kültür şoku: Bireyin yeni tanıştığı kültür karşısında yaşadığı bunalım durumudur.

Çokkültürlülük: Birden fazla kültürün aynı çevrede bir arada yaşaması durumudur.

Çokkültürlü eğitim: Kültürel çeşitliliklerin birleşmesini ve uzlaşmasını telkin eden eğitim içerik ve uygulamalarıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Bilgiler

Bu başlık altında araştırmanın kuramsal çerçevesi ele alınmıştır. Bu çerçevede “Kültür Nedir?”, “Kültürün İşlevleri”, “Kültürün Öğeleri”, “Değerler”, “Normlar”, “Örf ve Adetler”, “Kültürle İlgili Temel Kavramlar”, “Çokkültürlülük” ve “Çokkültürlülüğün Temel Unsurları” açıklanmıştır.

2.1.1. Kültür Nedir?

İnsanoğlunun yeryüzündeki serüveni ile başlayan ve ilk ürününü doğayla yüzleşerek yaratan ve dış dünyanın farkındalığıyla yeni formları özümsemeye başlayan kültür, insanoğlunun dünya üzerindeki dağılım bölgelerine göre farklılaşmaya, topluluklara göre de toplumla çeşitlenmeye başlamıştır. Yaşanılan coğrafyanın katkısı insan topluluklarının yeryüzündeki farklı görünümelerini ve yaşamlarını belirleyen bu kavramın da çeşitlenmesine sebebiyet vermiştir (Ersoy, 2004: 102).

İlk dönemlerde kültür, hayvanların ve ekinlerin gelişmesi veya dini ritüellerin işlendiği bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Habitatın iklimi, bitki örtüsü, coğrafyası, yeraltı kaynakları ve suyu yaşam koşullarını oluşturur. Bu koşullar, örf ve âdet dediğimiz kurallarla yönetilen barınma, iletişim, vicdan ve güvenlik koşullarıyla tamamlanır. Bu kuralların günlük yaşamı, hakları, sosyal düzenlemeleri, göçleri, dini törenleri, kültür ve sanatı yönettiğini düşünebiliriz (Soysaldı, 2018: 306). Değişen koşullar ile yerleşik çiftçiliğe geçiş; kentleşme ve yeni kurumların oluşumu, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik düzende “yeni bilgi” birikimi yoluyla gerçekleşir (Artun,2010: 6). 16.yüzyıl sonrasında bilgi birikimi; insan aklının, şahsi yaşantıların, görgünün ve yaşayışın geliştirilmesini ifade etme amaçlı olarak kullanılmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında ise romantizm akımının da etkisiyle kültür; günlük yaşamı,

geleneği, günlük yaşama yön veren tüm unsurları içine alan geniş bir kavram haline gelmiştir (Williams,1993: 8). Kültür kavramının bu denli kapsamlı ve geniş olması şüphesiz ona yapılan tanımların çokluğu ile yakından ilişkilidir (Oğuz,2011:132). Bu sebeple kavrama yöneltilen farklı bakış açıları kaçınılmaz olmaktadır.

Kültür kavramına ilişkin tanımlamalar ve bakış açıları her dönem sade olmaktan uzak kalmıştır. Bu çeşitlilik kültür tanımlamalarını oldukça zenginleştirmiştir. Ancak bazı dönemlerde kültür tanımının farklı boyutlar kazandığı görülür. Özellikle 20. yüzyılın başlarında antropoloji biliminin içerisine dâhil edilen kültür, ırk kavramı ile özdeşleştirilmiştir. Bu çerçevede bilim ve akademi dünyasında ırk ve kültür kavramı eş şekilde düşünülmüştür. Bilim insanları, bireyleri ten renkleri gibi gözle görülür farklı özelliklere göre kategorize etmiştir. Bu bakış açısı farklı ten renklerine sahip insanları “ilkel ve geri kalmış” olarak nitelendirmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Hitler’in ırkçı politikalarının bir sonucu olarak, katledilen insanların hikâyelerinin bilim dünyasına etki etmesiyle birlikte antropolojideki ırka dayalı bakış açısı kınanmaya başlanmıştır (Lavenda ve Shultz, 2019: 42-43). Tüm bunlara rağmen bazı bilim insanları hala insanın genetik yapıları ile ilgili araştırmalar yapmaktadır. Araştırmalardaki amaç, insanın kültürel ve doğal özellikleri arasındaki bağlantıyı çözmektir. Bu araştırmacılar, insanın deri rengi ile beraber birçok özelliği de taşıdığını iddia ederek kültürel bir fark aramaktadır. Fakat yapılan çalışmalar böyle bir iddianın temelsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Giddens genetik olarak farklı ırkın olmadığını öne sürer. Görüldüğü üzere kültür kavramı 19. ve 20. yüzyılın başlarında daha çok siyasi ve milli inşa amacıyla kullanılmaktadır. Bahsi geçen düşüncelerin tarihsel literatürdeki etkisinin azalması uzunca bir süre almıştır. Yaşanan gelişmelerin ardından kültürel bakış açısı ve kültüre ilişkin tanımlamalar, ırk kavramından ayrılarak kendine özgü yeni bir alan oluşturmuştur. Oluşan alan ile kültür, bir topluluğun aynı yaşam tarzına sahip olması şeklinde yeni bir anlam kazanmıştır. Kültür, bireyin yaşamında deneyim yoluyla ya da eğitim ile öğrendiği davranış modellerini ifade etmektedir (Giddens, 2019: 30). Bu davranış biçimleri ise bireyin yaşam süreci boyunca etkilidir.

1960’larda sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda, araştırmacılar tarafından farklı bir kavram ortaya atılmıştır. Diğer kültürlerin de var olduğunu, kendi içerisinde bir bütünlüğü ve gelişmişliği olduğunu savunan daha ılımlı bir üslupla farklılığı öngören “etnisite” kavramı inşa edilmiştir. Kültür düşüncesi daha çok sınırlayıcılığa vurgu yaparken etnisite, gönüllüğü ve özel talepleri dikkate alan bir

kavram olarak göze çarpmaktadır (Doycheva, 2020: 122). Bu sayede kültür, biyolojik kalıtım olarak görülmekten ziyade toplumsal kalıtım olarak görülmeye başlanmıştır (Tezcan, 1978: 5). Gelişim sürecinin sancılı olmasının nedeni; Avrupalı yazarların sanayi ve teknolojik gelişmeleri göz önünde bulundurarak kültürü uygarlık düşüncesi ile denk tutmaları olarak görülebilir. Avrupa, tetikleyicisi olduğu gelişmelerin dışında olan kültürlerin uygar olmadığı iddiasında bulunarak kendi kültürünü uygarlık yelpazesinin en tepesine yerleştirmiştir (Giddens, 2019: 37).

Toplumunu gözle görülür hale getiren unsur, kültürdür. Kültür birliktelik eksenli bir olgu olmasıyla birlikte değer, norm ve anlamları temel alır. Kültürü ortaya koyan değer, norm ve anlamlar örgüsü, toplumun alışkanlık ve geleneklerinden beslenmektedir (Şahin, 2019: 465). Kültür tanımlamaları incelendiğinde ortak olarak söz edilen “anlam” kelimesi dikkati çekmektedir. Nitekim kültür, anlam veren ve anlamlandıran bir kavramdır. Her toplumsal olay kültür dâhilinde anlamlandırılmaktadır. Aynı kültürde yaşayan insanların bazı özel anlamları biliyor olması, kültürün ulaşmak istediği hedef olarak görülebilir. Kültürü ifade eden ortak anlam farklılaştığında, bireylerin tutum ve davranışları da değişir. Bireylerde anlamlandırmanın bir sonucu olarak gelişen farklı davranışlardan dolayı kültürün amacı, anlam ortaklığı kurmaktır (Alver, 2019: 25).

Kültürün toplumsal yaşantıda anlam bütünlüğünü sağlayabilmesi için maddi ve manevi kültürün ahengi zorunludur. Milletlerin kültürlerindeki maddi ve manevi öğeler uyumlu bir bütünlük içerisinde olmalıdır. Söz edilen uyum gerçekleşmediği zaman toplum haline gelebilmenin zorlukları ortaya çıkar. Toplumun oluşabilmesi için kültürün maddi ve manevi öğelerinin eş zamanlı olarak ilerlemesi zorunludur (Ozankaya, 1991: 218). Kültür bir toplumun duyuş, düşünüş ve eylemlerinin tamamını temsil eden bir kavramdır. Kültürleme yoluyla gelecek nesillere aktararak kuşaktan kuşağa iletilir. Nesilden nesile devam eden aktarım gerçekleşirken birtakım değişiklikler meydana gelebilmektedir. Öncenin ve şimdinin bir araya gelip harmanlanması ile yeni bir kültürel yapı ortaya çıkar ve bu yapı gelecek nesillere aktarılır. Aktarım gerçekleşirken maddi ve manevi öğelerin eşzamanlı olması gerektiğinden kültür, dinamik bir yapıya sahiptir (Şahin, 2019: 460-461). Toplumsal yapının unsurlarında veya bütününde meydana gelen değişimler, bu dinamizmin itici gücüdür.

Kültür içerisindeki değişimler, bireysel olarak düşünülmemelidir. Toplumsal yapının kolektif olarak gerçekleştirdiği bu değişimler, kendiliğinden ve zaman içinde gerçekleşen olgulardır (Aslan, 2019: 137). Nitekim kültürel değişme toplumsal yapıda kademe kademe meydana gelen değişimlerin bütünüdür. Toplumsal değişme, bir toplumun kültürünü oluşturan değer ve normların zaman içerisindeki değişiminin bütünü olarak ifade edilebilir.

2.1.2. Kültürün İşlevleri

Toplum, gündelik yaşamın akışı içinde öne çıkan maddi şeylerin haricinde insan tarafından oluşturulup zamana göre değiştirilen ve değiştirilmesine rağmen devam ettirilen ilişkiler yumağıdır. Bu anlamda sosyal yapı, cemiyetin karakteristik unsurlarını grupların ve bireylerin şahsi ilişkilerinde kullanmaları yoluyla toplum üzerinde etki yaratır (Bilgiseven, 1986: 99). En eski toplumlardan günümüze kadar birçok dönemde yaşanan değişim ve dönüşümlere rağmen toplumsal yapının unsurları bir bütünlük sağlayarak birbirlerine bağımlı olan bir ilişki içerisindeydi. Yapısal işlevselcilerin bakış açısı incelendiği zaman, her toplum alt sistemleri ile bütündür (Kurtdaş, 2017a: 88-90). Toplumsal yapı analiz edildiğinde bu alt sistemlere ait olan kültür ve kültür ile ilişkili diğer unsurlar önemli bir role sahiptir. Durkheim, toplumsal evrimi, kabile topluluklarının mekanik dayanışmasından endüstriyel toplumların karakteristik organik dayanışmasına geçiş olarak görüyordu. İkel toplumların güçlü bir kolektif kimlik duygusuyla karakterize edildiğini göstermeye çalışmış ve toplumsal evrimi "aynı toplumun ortalama vatandaşlarının ortak inançları ve duygularının tümü" olarak tanımlamıştır. İş bölümü arttıkça bireycilik de artmaktadır. Sonuç olarak ise sağduyuda karşılıklı bir düşünüş, kendi kendine yeterlilik ve rollerin karşılıklı bağımlılığı ile karakterize edilen organik dayanışmaya doğru bir kayma gerçekleşmektedir (Wallace ve Wolf, 2012: 46).

Kültür toplumsal yaşayışın temelinde insanların attığı her adımın yaratıcısı olarak görülebilir. Kültür bireylerin toplumsal gereksinimlerinin karşılanması ve bunların düzenlenmesi için vardır. Bu bağlamda kültür, sosyal hayatın düzenlenmesi ve ihtiyaçların giderilmesinde büyük öneme sahiptir. Diğer yandan kültür kendini oluşturan kurumların toplamından daha büyük bir alanda etki düzeyine sahiptir. Kültür

sadece aynı toplum içindeki insanların karşılıklı ilişkilerinden ziyade farklı toplumların birbirleriyle olan ilişkilerinde de etkilidir. Öte yandan kültür marifetiyle insanlara milli kültür özümsetilerek bireylerin topluma uyum sağlanmasının önü açılmaktadır (Cihan, 2012: 12).

Kültür toplumsal alanda anlam kazanan bir kavramdır. Toplumsal yaşam; kültürün doğması, yayılması ve paylaşılmasında vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Kültür; bireyin aile, grup ve toplum içerisinde gördüğü ve deneyimleri sonucunda kazandığı davranış biçimidir. Görüldüğü üzere toplum ve kültür kavramının birbirinden ayrılması mümkün değildir (Alver, 2019: 26). Kültür toplumsal dayanışma için kilit konumdadır. Bir kültür içine doğan insanlar, o kültüre özgü nitelikleri özümseyip ortak düşünce ve eylem kalıpları oluşturur. Aynı değerlere inanan, diğer insanlar ile gönül bağı kuran bireyler bu bağlılığın etkisiyle dayanışma içine girme zorunluluğunu hisseder. Dini günlerde yardımlaşma konusunda hassasiyetlerin oluşması ya da dini bayramlarda oluşan coşkuya eşlik edilmesi, toplumsal birlik ve beraberliği güçlendiren etkenlerdir. Bu noktada kültür, toplumları kendi içerisinde bütünleştirmekte aynı zamanda diğer kültürlerle karşı özel sınırlar çizerek özgüllük sergilemektedir (Doğu, 2020: 20).

Kültür, sosyal hayatta maddi ve manevi olguları birleştirirken öne sürdüğü değer yargıları ile gruplar ve kurumlar arası ilişkileri düzenlemektedir. Kültür maddi ve manevi olguları kapsadığı için tüm kurumlarla ilişki içerisindedir. Bireylerin farklı ihtiyaçlarını karşılamak için var olan kurumlar, kültürün parçası olarak toplumda yer almaktadır. Her toplumsal kurum mevcut kültürün öncelikleri doğrultusunda şekillendiğinden kültür bu kurumları ve toplumsal yapıyı etkilemektedir (Doğu, 2020: 23). Dolayısıyla kültürün en önemli niteliğinin toplumsallık olduğu ifade edilebilir (Cihan, 2012: 9).

Toplumun olmadığı bir yerde sosyal ortamdan bağımsız bir kültürden söz edilemez. Bu sebeple kültür ve toplum yakın ilişkiye sahip iki kavram olarak ortaya çıkar. Birey olmadan sosyal ortam olmayacağı gibi kültürsüz bir toplumun olması da mümkün değildir. Nitekim kültürünü yansıtmayan hiçbir toplum yoktur. Toplumsal yaşayışta kültürün yansımalarına maruz kalan birey, sosyal çevresi için örnek teşkil etmeye başlamaktadır. Diğer yandan ise birçok kültürel unsuru toplumsal yaşantısında tatbik etmeye özen gösterir. Çevresi ile kurduğu iletişim ve etkileşim bu doğrultuda gerçekleşir. Kültürün öğrenilmesi ve öğretilmesi bireysel anlamda mümkündür (Aydın,

2014: 48). Kültürün öğretilmesi konusunda birey makro düzeyde bir etkinliğe sahipken öğrenilmesi noktasında ise mikro anlamda bir etkinlik söz konusudur. Kültür bireylerin dünyasını tanımlar ve yapılandırır. Kendini ve çevresini gözlemleyebilmesi açısından önem arz eder.  evresindeki olay ve olgular hakkında yargılarda bulunmasını sağlar. Hayatını sürdürürken seçenekler sunar ve doğru karar vermeleri konusunda rehberlik eder. Kültür bireylere kimlik kazandırmakla birlikte özerkliğini inşa etmesini sağlar. Bahsi geçen etkileri bireysel kaynaklı incelemek mümkündür. Fakat kültürün bireysel olarak görülen etkisinin yanında toplumsal yansımaları kaçınılmazdır. Diğer yandan kültür bireylere mensup olma duygusu aşılır. Bu duygu ise karşılıklı anlaşılrlık sağlayarak nesiller arası bağı güçlendirir. Kültür, bir yandan bireysel işlevleri yerine getirirken diğer yandan toplumsal işlevlere de sahiptir. Sonuç olarak kültür, bireyin dünyasını yapılandırmak, hayata dair anlam vermek, bu anlamları çeşitlendirmek ve topluluk inşa etmek gibi işlevleri yerine getirir (Parekh, 1997: 55-56).

Kültürün birey üzerindeki çeşitli ve çok geniş etkilerini açıklamak amacıyla yapılan bir araştırma şu şekilde değerlendirilebilir: Anna, Isabelle ve Genie bulduklarında durumları birbirine benzemektedir. Bu  ocuklar genel anlamda bir yaşından sonra toplumdan soyutlanarak yaşamışlardır. Anna ve Genie, fiziki ihtiyaçlarının karşılanması dışında sosyal anlamda hiç kimse ile iletişime ge irilmeyip bir odaya kapatılarak büyümüşlerdir. Isabelle ise sağır ve dilsiz annesi ile yine kapalı ortamda diğer insanlardan uzak olarak yetişmiştir. Bu  ocuklar büyüdüğünde konuşamıyor, giyinemiyor ve diğer insanlar ile hiçbir şekilde iletişim kuramıyorlardı. Sonrasında uzmanların yardımı ile Isabelle'de birkaç yıl içinde konuşma ve yazma becerileri geliştirilmiştir. Isabelle toplumsal izolasyon sürecinde diğer çocuklara nazaran daha belirgin bir şekilde gelişim sağlayabilmiş ve toplumsallaşma sürecinde kültürel unsurları daha kolay kavrayabilmiştir (Bozkurt, 2020:117). Isabelle'nin diğer çocuklara göre gelişim sağlayabilmesi, annesinin sağır ve dilsiz olmasına rağmen ondan öğrendiği unsurlar ile açıklanabilir. Araştırmada kültürün koruyuculuk, gelişme ve bireylerin topluma uyumu gibi işlevlere sahip olduğu söylenbilir.

2.1.3. Kùltürün Ögeleri

Toplumsal düzeni sağlayan, bireylere yol gösteren, doğru ve yanlışı belirleyen kurallar, standartlar ve fikirler kùltürel öge olarak adlandırılır (URL 1). Araştırmacılar genel olarak farklılıklara değinerek kùltür olgusunu açıklamaya çalışmaktadırlar. Fakat farklılıklara rağmen kùltürler arası benzerlikler de vardır. Birçok kùltürde ensest ilişki yaşamak ve insan eti yemek yasaklanan davranışlar arasında bulunması bu benzerliklere örnek olarak gösterilebilir. Bazı araştırmacılara göre bu durum kùltürel evrensellik olarak adlandırılmaktadır. Demir (2004), kùltürü oluşturan ögelerin tüm toplumlar için geçerli yani evrensel olduğunu belirtmiştir. Kùltür ögeleri her kùltürde var olan fakat sosyo-kùltürel değişkenlerden etkilenen unsurlardır. Her kùltür kùltürün yapısına uygun şekilde oluşur. Kùltürün kendisinin dinamik, ögelerinin ise global olduğunu söyleyebiliriz. Kùltürel ögeler bütün kùltürlerde anlamsal farklılıklara sahip olsa da ekonomi, aile ve siyaset gibi kavramlar ortak noktalar olarak yer almaktadır. Kùltürü oluşturan değer, norm, örf ve âdet gibi kùltürü oluşturan ögeler alt başlıklar halinde incelenmiştir.

2.1.3.1. Değerler

İnsanoğlu sürekli gelişen bir varlıktır. İnsanın, tarih boyunca sosyal yaşantısı bir yol olarak tasvir edildiğinde bu yolun bitmediği ve hala devam ettiği ifade edilebilir. Değerler ise işte bu yolu gitmenin ‘niçin, nasıl ve nereye’ olduğunu belirleyen, detaylandıran ve yönlendiren hükümlerdir. Değerleri, mevcut olan bir yolu niçin, nasıl ve nereye gideceğimizi belirleyen uyarı levhaları olarak tasavvur edebiliriz (Aydoğan, 2016: 35). Değerler sistemi, bu anlamda insan yaşamına temelden yön verir ve toplumdaki ödül ve ceza sisteminin temelini oluşturur. Değer mekanizması zayıf olan bir toplumun kontrol mekanizması da eksik olarak değerlendirilebilir. Değerler insan deneyimlerini doğrudan etkileyebilir ve bu değerlere bakılarak o toplumun deneyimleri hakkında bilgiler edinilebilir. Değerler kişilerin taleplerini, kaçınılması gereken davranışları, ödül ve cezanın şartlarını belirtir (Bozkurt, 2020: 94). Ödül ve ceza uygulamalarında değer yargıları kaynak olarak temele alınır.

Nirun (1991: 103)'a göre değer, grup tarafından beğenilen ve arzu edilen her şeyin bir değere sahip olduğudur. Yani değer, bir nesnenin, olay veya olgunun kendisine atfedilen önemidir (akt. Aslan, 2019: 132). Bir davranışa verilen önem anlamında da değerlendirilebilir. Daha soyut anlamda incelendiğinde ise değer; insan eylemlerinin zeminini, onun davranış çeşitlerini belirleyen bir yapıdır. Toplumsal hayatın belirli sınırlar içinde tutulması ve korunması hatta sürdürülebilmesi bakımından değerler büyük bir öneme sahiptir. Ortak değerler, toplum tarafından korumacı bir yaklaşım ile mevcudiyetlerini sağlayabilmektedir (Alver, 2019: 40). Bu değerlerin korunması için en önemli etken ise toplumsal bütünleşmeyi sağlayarak devamlılık telkin etmesidir. Toplumsal yapı bir dinamizme sahiptir. Dinamizmle birlikte toplumsal unsurların bazıları değersizleşebilir. Böylesi bir durumda toplumsal yapıda uyuşmama ve çöküş yaşayabilme ihtimali söz konusudur. Tüm bu değişimlerin karşısında çöküşü ve herhangi bir çatışma durumunu ortadan kaldıran en önemli kültür ögesi değerdir. Bu sebeple değerler, toplumsal yapının sürekliliğini güvence altına alırlar (Kurtdaş, 2017a: 91). Değerlerin dinamizmine yapılan vurgudan anlaşılacağı üzere toplumdan topluma, zamandan zamana değişim gösterdiği gerçeği söz konusudur.

Değerler, toplumlar arasında zaman zaman büyük ölçekli farklılıklar gösterebilmektedir. Her kültürün kendi içerisinde barındırdığı değerlere ve toplumların davranış kalıplarına yüklediği anlamlar farklıdır. Özellikle son dönemlerde yaşanan birçok gelişmenin sonucu olarak Batı toplumlarında bireycilik ön plana çıkmıştır. Bireyciliğin yansıması olarak aileye verilen önem azalmış; bireycilik, başarı ve maddi rahatlık gibi değerler önem kazanmıştır. Amerikan kültüründe bireysel çıkarlar, her türlü toplumsal unsurun önünde gelmektedir. Anne ve babalar çocukları ile ayrı yaşayabilmektedir. Doğu toplumlarında ise bu durum aile yapısını sarsan ve arzu edilmeyen bir olgudur (Bozkurt, 2020: 96).

Toplumlar arası değerlerin farklılaşmasında eğitimin önemli bir etkisi vardır. Sonuçta kültürün öğelerinden biri olan değerler, devletin eğitim koşullarında başat unsur olarak yerini alır. Bu bağlamda değerler sistemi, okulda verilen eğitimin dinamik unsurlarından biridir. Değerler, kültürün yol göstericiliğine bağlı olarak, okulun anlamlı bulduğu öğelerdir. Belirlenen sebeplere dayanarak değerler; okulun amaçlarını, hedeflerini ve programını şekillendirir (Çelik, 2015: 24). Tüm bu etkenler sonucunda toplumların değer yargılarında farklılaşmalar söz konusu olsa da toplumların kendi

içlerinde değer yargıları benzerdir. Bu değer yargıları ise kültürel unsurlardan etkilenmek ile birlikte eğitim sistemini de etkilemektedir.

2.1.3.2. Örf ve Adetler

Örf (töre), toplumdan topluma değişen ve uygulamada kanun ve ahlak yerine geçebilen fakat gerçekte kanun olmayan davranış biçimleridir (Nirun, 199: 85; Aslan, 2019: 130). Örfler, kanunlar gibi idari bir yaptırım uygulama amacıyla değildir. Fakat sosyal manada yaptırım güçleri vardır. Aynı zamanda toplumun varlığı ve salahiyeti bakımından düşünülen, egemen değerleri ya da prensipleri tarafından desteklenmiş olan ve zorunluluk içeren sosyal normlardır (Aslan, 2019: 129). İnsanların genelinde, örflerin iyi ve doğru olanı koruduğuna dair bir inanç söz konusudur. Örflerin birçoğu dini inanışlara dayanır. On Emir’de belirtilen ‘öldürmeyeceksin’ ayeti bir örf olarak değerlendirilebilir (Bozkurt, 2020: 103).

Örf ve adetler birleşik unsurlardır. Bu şekilde sosyal yaşamın düzenleyicisi olan unsurlar arasında yer alır. Bazen içinde bulunulan zaman dilimi ile çeşitli mücadeleler sonucunda biçim değiştirip, uyum sağladıkları görülebilmektedir. Bunlar bireyin sosyal yaşamını devam ettirebilmesi için uygulaması gereken ön koşul davranışlar olarak görülebilir. Bu tür gelişmeler sonucunda yeterli hale gelen birey çevre koşullarına uyum sağlayabilir (Ültanır, 2003: 305).

Örfler, çoğunlukla toplumun katı beklentileri olarak gösterilen tutum ve davranışlardır. Örfler, aynı zamanda toplumun bir aradlığını sağlayan değerler sisteminin en temel taşları arasında yer almaktadır. Örfler, bazı zamanlar yaptırım gücünü o kadar fazla elinde bulundurur ki zamanla özel hukuk sistemine veya bir yasa maddesine gerekçe olabilmektedir. Hâlihazırda sosyal yaptırım gücü olan örf, adet ve gelenek arasında örf; bu anlamda diğerlerinden ayrılır (Pehlivan, 2015: 32). Evlenmek için düğün yapmak, adam öldürmemek, haneye tecavüz etmemek gibi kalıp ve kurallar örfe örnek olarak gösterilebilir. Örflere uyulmaması toplumun daha ağır şekilde tepki vermesine neden olur.

Adetler (gelenekler), örfler kadar ağır sosyal yaptırımlar barındırmaz. Adetler, insanların gündelik, resmi olmayan etkileşim normlarıdır. Daha esnek olmakla birlikte toplum için her şekilde önem arz ederler. Adetlere örnek vermek gerekirse uygun bir

şekilde selamlama ya da çevre koşullarına göre uygun kıyafetler giymek vb. gösterilebilir (Macionus, 2017: 68). Örnekte görüldüğü gibi adetler çeşitli inanışlardan kaynaklanmıştır. Geçmiş yaşam biçimleri hatta yaşanmış olan, açıklanması zor ilginç olaylar bile adetleri etkilemektedir. Sosyal ortamda bireylerin tamamını ilgilendiren adetler olduğu gibi dar anlamda çeşitli meslek gruplarını kapsayan adetler de olabilmektedir. Adetlerin bazıları sürekli iken bazıları ani ve hızlı bir şekilde değişim gösterebilmektedir (Pehlivan, 2015: 33). Kırmızı kurdele, adetlerimize göre birçok durumda uğurlu sayılmaktadır. Gelinin baba evinden çıkarken beline bağlanmasında, nişan düğün gibi ritüellerde çiftlerin yüzüklerine takılmasında kırmızı kurdele kullanılır. Günümüzde de bu adetler halen devam etmektedir. Fakat küçükken okumaya geçtiğimizde takılan kırmızı kurdeleler artık anlamlı bulunmamaktadır.

2.1.3.3. Normlar

Normlar, sosyal yapı içerisinde kişilerin hangi davranışlarda bulunma veya bulunmama gibi durumlarını standartlaştırılan kurallardır. Normlar, yaşam içerisinde birçok alanda insan davranışlarını şekillendiren bir etkiye sahiptir. Toplum içinde nasıl hareket edileceği, çalışma ortamının düzeni, devlet protokolünün uygulanması, trafik uyarı levhalarıyla yapılan hız sınırlamaları ya da bir organizasyon içerisinde belirlenen giyim tarzları normlara göre belirlenir. Bu belirlenimlere uymadığı sürece, bireyin farklı şekillerde yaptırımlarla karşılaşma ihtimali vardır. Toplumsal normlar, yazılı şekilde belirlenebileceği gibi yazısız olarak gelenek ve görenekler tarafından da inşa edilmektedir (Zencirkıran, 2018: 67). Değişen Dünya düzenine göre devletler de çeşitli yaptırımlarla bu kavrama yön verebilirler. Salgın hastalıklar sayesinde normlar halk tarafından kolayca benimsenebilir. Son dönemde yaşadığımız Covid-19 salgınına karşı maske takmak ve aşı olmak ahlaki bir norm haline gelmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

Normlar, çeşitli durumlarda hangi davranış şeklinin uygulanması gerektiğini vurgulayarak kabul gören davranışı tasvir eden yazılı olmayan kurallardır. Başka bir deyişle muhatap olunan sorunlar veya durumlar karşısında nasıl bir tavır alınacağını belirlediği kurallar olarak ifade edilebilir (Çelik, 2015: 26). Bu noktada normların bir davranış olarak kalıplaştırılmış olmasının yanında; durum ve şartlara göre birçok

farklılaşmaların gerçekleşebileceğinin vurgulanması doğru olabilir. Gündelik konuşmalarımız esnasında bulunduğumuz ortamda ses kaydı almak normlara aykırı ve ters bir davranış olarak bilinmektedir. Fakat bir ceza davasında savcılık izni ile suç örgütünü deşifre etmek için düzenlenen ses kayıtları mahkemede avukatın bir kahraman olmasına sebep olabilmektedir. (Schaefer, 2013: 64). Bir durum karşısında alınacak olan tavrın, farklı durumlara göre değişebileceği söylenebilir. Bu nedenle her norm, davranışın amaçları ve sonuçları ile yakından ilgilidir.

Kültürün en önemli unsurlarından biri davranış örüntüleridir. Davranış örüntüsü aynı davranış biçiminin tekrarı sayesinde, bu davranışların biçimlenmiş bir kültür oluşumuna dönüşmesidir. Örüntüler sosyal yapı için uyulması gereken hususlar olarak belirleyiciliğini ortaya koyar. Normlardaki örüntülere uyulmayan durumlar ise sapma davranışına örnek olarak gösterilebilir (Aydın, 2018: 46).

Moral anlamında ifade edilen normlar, kültürün diğer kültürler ile ayrımını sağlayabilmektedir (Ültanır, 2003: 305). Bu bakış açısı incelendiğinde normların temelinde yine kültür yer alır. Kültürel etkililiğe göre toplumlar kendi sosyal ortamlarını bu kurallar ile idare ederler. Amerika Birleşik Devleti'nde bireyler kılık kıyafetler konusunda başka bireyleri habersiz olarak eleştirmektedir. Kızılderililer için ise bu tür davranışlar ayrımcılık olarak değerlendirilmekte ve kınanmaktadır. İki örnekte de toplumun üyelerinin eylemlerini yönlendiren kural ve beklentilerden oluşan normların işleyişi görülmektedir. Normlar aracılığıyla gündelik hayatta bireyler, karşılıklı olarak yaptırımlar uygulayabilirler. İnsanları kültürel normlara uymayı iten ödül veya cezalardır (Macionus, 2017: 67). Özellikle ödül ve ceza tasavvurunun ardında yer alan değer ve norm arasındaki farklılığa işaret etmekte yarar vardır. Değerler davranışlara yol gösteren genel kurallar iken; normlar, oluşan bir durumun ardından insanların nasıl davranmasının uygun olacağına dair beklentilerdir (Bozkurt, 2020: 102). Ampirik veri olmayan "değer" hesaba katılmadan insan eylemi anlaşılabilir, toplum kavranamaz (Doğan, 2008: 41). Hırsızlık yapan kişinin mahkemede hukuk kurallarına göre ceza alması ya da aynı kişinin toplum tarafından ayıplanması, iş verilmemesi toplumsal norm iken, hırsızlık yapmanın kötü olduğuna inanmak edinilen değer ile ilgilidir.

2.1.4. Kültür ile İlgili Temel Kavramlar

Kültürel değişim, tarih boyunca süreklilik gösteren bir durumdur. Bazı dönemlerde hızlı olmakla birlikte değişim süreci her toplumda yaşanır. Bu değişim sürecinde sosyal yapının unsuru olan değerler ve inançlar da değişim göstermektedir. Değişen değer sistemleri kuşaklar arası farklılıklara sebebiyet vermektedir. Bu değişim sonucunda bazı dönemler uyum yaşanırken bazen de farklılık ya da çatışmalar yaşanmaktadır (Kurtdaş, 2017a: 46). Kültürün dinamik doğasına inanan Hannerz, dünyayı, kültürel etkileşim süreci yoluyla yeni kültürel değişime ve çeşitliliğe izin veren, ulus ötesi kültürel bağlantıların bir bölgesi olarak görmektedir. (akt. Oğuz, 2011: 29). Kültürel değişimle ortaya çıkan kültür ile ilgili temel kavramlar bu bölümde ele alınacaktır.

2.1.4.1. Kültür Değişmesi

İnsanlığın tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi, kültürel alışkanlıklarda birçok değişimi de beraberinde getirmiştir. Sanayi toplumu olarak adlandırılan dönemin ardından gelen günümüz bilgi toplumu ise toplumları çok köklü bir değişim sürecine sokmuştur. Bilgi devrimi küreselleşme ile birlikte insanlığın geleceğini çok farklı yönlerde değişime zorlamıştır. Ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanda bu yaşanan değişimler kültürel değişim olarak adlandırılmaktadır (Erkan, 1994: 1). Kültürel değişim maddi ve manevi unsurlar ile aynı anda gerçekleşmez. Araba, bilgisayar vs. gibi tüketime dayanan mallar maddi kültür; inanç ve değerler ise manevi kültür olarak değerlendirildiğinde bu iki olgu arasında değişim hızı her zaman farklı olmuştur. Maddi kültür her zaman manevi kültüre nazaran daha hızlı bir değişim içerisinde olmaktadır (Bozkurt, 2020: 108-109). Kültürel değişimin en önemli parçasını o toplumun değerlerinde gerçekleşen değişimler oluşturur. Bu sebeple kültürel değişimin temelini maddi kültürde görmek yeterli olmayabilir, manevi kültür unsuru olan değerler de kültürel değişimin en önemli dinamiğidir (Kurtdaş, 2017a: 92).

Kültür değişimleri tarih boyunca gerçekleşmektedir. Günümüzde bu değişim çeşitli alanlarda hızlanmıştır. Geçmişte yaşanan bu değişimin ve günümüzdeki değişimlerin temel sebebi; çevre krizleri, yabancı istilası, savaşlar ve göçler olarak

gösterilebilir. Bunlara ek olarak günümüzde yine bu sebeplerin etkililiğinin yanında teknolojik gelişmeler de eklenebilir. Bu noktada yakın tarihten kitlesel olarak örnek teşkil eden kültür değişimi 1980’li yıllarda Sahra Çölü’nün güneyinde yaşayan göçebe topluluklar üzerinde gerçekleşmiştir. Bu topluluklar hayvancılık ile uğraşarak geçimlerini sağladıkları için su kaynaklarının varlığına bağlı olarak yılın belirli zamanlarında göç ederek yaşıyorlardı. Bu durum devletlerarası sınır ihlallerine ve çeşitli asayiş problemlerine sebebiyet veriyordu. Bunun üzerine civar devletler, ortak bir çalışma ile bu toplulukları yerleşik hayata geçirmek için çalışmalarına başladılar. Zamanla bu topluluklar yerleşik hayata geçiş sağladılar. Kültürel aktiviteleri ve göçebe toplumların yaşayışlarındaki değişim sonucunda yerleşik toplumların özelliklerini taşımaya başladıkları görülmüştür (Haviland, 2002: 84-85). Toplumların kültürel değişime uğraması için günümüzde böyle topyekûn değişmelere gerek duyulmamaktadır. Kitle iletişim araçları ve teknolojik gelişmeler ile daha kapsamlı ve hızlı kültürel değişimler olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Kültürel değişimin eğitim yolu ile de yapılabileceği söylenebilir. Kültürel değişimler eğitimi belirli doğrultuda değiştirmeye zorladığı gibi, eğitim aracılığı ile toplumun istendik şekilde değiştirilmesi de mümkündür. Başka bir ifade ile eğitimde yaşanan bir değişim, sosyal yapının diğer unsurlarını değişim yönünde etkilediği gibi, kendisi de sürekli diğer unsurların desteklediği değişimlerin etkisi altında kalmaktadır (Tezcan, 2020: 204).

2.1.4.2. Kültürleşme

Biyolojik açıdan mevcut ihtiyaçların doyurulması için, sosyal anlamda uygun yollar kültür aracılığıyla öğrenilir. Öğrenilmiş ve öğrenilmemiş olarak ikiye ayrılan bu ihtiyaçların giderilmesi noktasındaki ayrım önem arz etmektedir. İnsanların biyolojik ihtiyaçları birçok canlı türü ile aynı görülebilir. Yiyecek, barınma, arkadaşlık ve kendini koruma gibi ihtiyaçlar ortaktır. Bu ortak ihtiyaçların nasıl karşılanacağını belirlenmesinde kültürel etkenler rol oynamaktadır (Haviland, 2002: 72). İşte bu anlamda kültürlerin çıkış noktalarında belirli etkenlerin mevcudiyeti söz konusudur. Bu ortak noktalar sayesinde kültürlerin karşılaşmasına imkân tanınmakta ve bunun sonucunda birbirleriyle ilişkileri bazı zamanlar fazlasıyla derinleşebilmektedir.

Kültürleşme; kültürlerin farklı alanlara dağılmasıyla yayılım gösteren kültür ile yerleşik olan kültürün karşılaşması ve etkileşime girmesi sonucunda ikisinin de değişmesi durumudur. Aynı mahallede oturan fakat değişik bölge ve yörelerden gelmiş olan bireylerin zamanla birbirini değiştirmesi durumu kültürleşmedir (Doğu, 2020: 25). Kültürleşme bu noktada işteş bir fiil olarak göze çarpmaktadır. Yani burada bahsedildiği gibi bir etkileşim olabilmesi için en az iki kültürün etkileşimi gerekmektedir. Bunlar yerli kültür, yabancı kültür ve alt kültür de olabilmektedir. Etkileşim sonucunda değişim gerçekleştiği belirtilmiştir. Bu değişimin derecesi önemli olmamaktadır. İki kültür de farklı derecelerde değişim gösterebilir. Bir kültür tamamen farklı bir hale gelirken diğeri nispeten farklılaşma yaşamış olsa da bu iki durum da kültürleşme olarak tanımlanabilir (Aydın, 2018: 51).

2.1.4.3. Kültürel Gecikme

Kültürün iki ana ögesi olan maddi ve manevi kültür arasındaki uyumsuzluk durumuna kültürel gecikme denilmektedir. Her iki ögenin değişimlerinin uyumlu olmaması durumu kültürel gecikmeye sebebiyet vermektedir. Kültürel gecikme değişim hakkında ipuçları verebilir. Bu ipuçlarından en önemlisi değişimin yönü ve çatışma durumu hakkındadır. Kültürel değişme bu sebeple sosyal değişimin farklı boyutlarına işaret etmektedir (Alver, 2019: 59). Maddi kültür unsurları, tarih boyunca özellikle son zamanlardaki teknolojik gelişmeler akabinde daha hızlı değişim gösterirken manevi unsurlar ise daha yavaş değişim göstermektedir. Yani kültürel gecikme, maddi ve manevi unsurlar arasındaki uyumsuzluk olarak ifade edilebilir. Cep telefonu ile insan ilişkileri artarken bireylerin cep telefonu ile cami, tiyatro gibi yerlerde konuşmalarını görgüsü aynı hızda gelişmemektedir (Doğu, 2020: 16).

2.1.4.4. Kültür Şoku

Kültürel gecikmeden daha farklı olan ve önemli bir sorun haline gelebilen diğer bir olgu ise kültür şokudur. Kültür şoku, farklı bir kültür ile zamana yayılmadan tanışan bireyin yaşadığı karmaşık durumdur. Birey daha önceki değerler sistemini yaygın bir

zaman diliminde değil, hızlı bir süreçte değiştirmek zorunda kaldığında uyum sağlamakta zorluk çekmektedir. Metaforik olarak kültür şoku, bireyin yeni tanıdığı kültür karşısında şaşkınlık yaşaması durumudur. Bu şaşkınlık durumunun toplumda farklı sonuçlara sebebiyet verme ihtimali yüksektir. Kimi insanlar bu durumu sağlıklı bir şekilde atlatabilirken bazı insanlar uzun bir süre boşlukta kalabilir. Kültür şokunun sonucunda kültürel değişimin yaşanması mümkündür fakat bu durum çok sancılı bir sürecin sonunda gerçekleşmektedir (Alver, 2019: 57).

Kültür şokunun travmatik bir etki yaratma ihtimali yabancılığa dayanmaktadır. Yabancılığa sonucunda birey nasıl hareket edeceğini belirleyebilir. Bu konuda en somut örnek, farklı ülkelere 1960'lı yıllarda işçi olarak göç eden Türk vatandaşlarının yaşadıklarıdır. Dil konusunda yabancı oldukları bir topluma giren ilk nesil işçiler, sosyal yapıya kendilerini oturtamamış ve birçok problemle karşılaşmışlardır. Bu kültürel şok karşısında gösterdikleri davranışlardan biri içe kapanma olmuştur. Uyum sağlayamayan bireyler, evlerinde Türk toplumuna ait televizyonlar izleyerek kendi kültürel yaşantılarını kendi içlerinde devam ettirerek daha kapalı hale gelmişlerdir (Zencirkıran, 2018: 63-64).

2.1.4.5. Etnosentrizm

Tüm bu kavramsal gelişmelere rağmen dünyadaki her bireyin tek bir kültürden geliyor olması etnosentrizmi tetiklemektedir. Etnosentrizm, bireyin kendi kültürünü merkeze yerleştirip diğer kültürleri kendi değerleri perspektifinden yargılaması, değerlendirmesi durumudur. Kültür merkeziliği çoğu zaman kendi kültürünü övme ve kutsallaştırma; diğer kültürleri küçük görme ve dışlama olarak ortaya çıkar. Yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi sonuçlara sebebiyet vermesi muhtemel bir kavramdır (Doğu, 2020: 25). Etnosentrizm belirli bir düzeyde gerçekleştiğinde bireylerin kültürel normları özümsemesi ve tatbik etmesine katkı sağlayabilir. Ancak bunun boyutu artırıldığında yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilmektedir. Misal olarak tarihsel süreçte Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin'i Uzak Doğu olarak adlandırmıştır. Fakat bu süreçte Çin ise kendisini "merkezi imparatorluk" olarak tanımlamaktaydı. Bu yapılan tanımlamalar, toplumların karşılıklı olarak etnosentrik bakışlarını örneklendirebilir (Macionus, 217: 72).

Etnosentrizmde en çarpıcı görülebilecek durum aşağılamadır. Aşağılama, bireylerin diğer kültürel olguları değerlendirirken tepeden bakan bir tavır içerisinde olmasıdır. Özellikle aydınlanma çağı ile ortaya çıkan rasyonalist ve realist bakış açıları, doğruların mutlaklaştırılmasına ve taraflı hale gelmesine sebep olmuştur. Bunların etkisi ile kendini bu konuda üstün gören bireylerin toplum mühendisliğine girişmesine hatta soykırımların tetiklenmesine sebebiyet vermiş olabilir (Zencirkıran, 2018: 6). Aşağılama durumuna örnek verecek olursak Müslüman olmayanlara “gâvur”, Araplara ise ‘temizlikten yoksun’ demek etnosantrizme örnek gösterilebilir. Etnosantrizm, diğer insanları yanlı anlama olarak görülebilir (Bozkurt, 2020: 105).

Özellikle 19.yüzyılda antropologlar kendilerine yabancı olmayan kültürel öğeleri en iyi olarak nitelendirirdi. Bu anlayış toplumları tanımlamak için kullanılan terimlere de yansımıştır. Söz edilen durumu şu şekilde ifade edebiliriz: Bir kısım insanlık dışı yaratıklara karşı biz insanlar ayrımı. Bu temel bakışın uzun bir süre bilim dünyasına etki etmesinden ötürü Avrupa merkezli olarak etnosentrizmin ortaya çıktığı söylenebilir. Bahsi geçen durumun uzun bir süre içerisinde yine antropologların yaptığı çalışmalar sonucunda yersiz olduğu gözlemlenmeye başlamasına kadar sürdüğü söylenebilir. Bilim insanlarının çalışmalarında, kültürün kendi içerisinde değerlendirildiği zaman daha makul şekiller ile açıklanabileceği argümanlarının oluşturulmasıyla Etnosantrizm darbe almıştır. İnsanlık dışı olarak tasvir edilen bu kültürlerin daha yakından ve daha uzun soluklu araştırmaları sonucunda bu etnik merkezlik anlayışında genel yumuşama ardından kültürel görecelilik anlayışını doğurmuştur (Haviland, 2002: 88).

2.1.4.6. Kültürel Görecelik

Kültürel farklılıkları etnik kökene bağlayan anlayışın değişmesi sonucu farklılıklara karşı daha ılımlı ve insani bakış açılarının gelişmesinde ortaya çıkan kavram, kültürel görecelik kavramıdır. Kültürel çeşitlilikler hakkında ön yargılı değerlendirmelerden kaçınan, her kültürü diğerine karşı izafi olarak gören yaklaşım biçimine kültürel görecelik denilmektedir. Bu anlayış kültürleri değerlendirirken dışarıdan bakmanın doğru sonuç vermeyeceğini, kültürel değerlendirmelerin içeriden yapıldığında sağlıklı olabileceğini iddia etmiştir (Doğu, 2020: 25). Antropologlar, kültürün işleyişini anlayabilmek için o sosyal yaşamın içinden birinin bakış açısıyla

bakabilmenin şart olduğunu savunmuşlardır. Etnografik saha çalışmaları, antropologları tanımadıkları sosyal ortamlar ile karşılaştırdı. Uzun zaman dilimlerinde tanımadıkları, alışık olmadıkları bu toplumlar ile bir arada yaşayan antropologlar yörenin dilini öğrenerek o toplumun perspektifi hakkında bilgi sahibi olmayı denediler. Bu çalışmaların sonucunda kültürel görecelik kavramı canlılık kazanmıştır (Lavenda ve Shultz, 2019: 52). Bu kavram için söylenebilecek en önemli husus ise hoşgörülü olmayı ve ötekine saygıyı teşvik edici olması ve kültürler arasında astlık ve üstlük durumunu reddetmesidir. (Zencirkıran, 2018: 77).

Kültürel görecelik, farklı sosyal ilişkilerin farklı kural ve değerlere sebep olduğunu söyler. Bu nedenle çok eşlilik, boğa güreşi ve monarşi gibi uygulamalar içinde bulunulan toplumun perspektifinde incelenmelidir. Bu incelemelerde ciddi ve ön yargısız olma gerekliliği de önem arz etmektedir (Schaefer, 2013: 57). Kültürel görecelik kavramı üzerine örnek verilecek olunursa hala Kuzey Amerika'da bazı topluluklarda birinin törensel olarak öldürülmesi adet olarak uygulanan bir durumdur. Bu toplumda görülen davranış kendi içerisinde bir değerlendirmeye tabi tutularak incelenebilmektedir. Bu noktada ritüelin kabul edilebilirliği ile başka toplumlarda uygulanmasını teşvik etmek aynı şey olmamaktadır. Sözü edilen durumda yapılacak en uygun davranışın, ritüelin o toplum içinde var olduğunu kabul edebilmek olduğu söylenebilir (Haviland, 2002: 88).

Kültürel görecelik, ırk merkeziliğe göre daha geniş kabul görmektedir. Bu noktada iki anlayışın da aşırıya kaçma durumunda zararlı olabileceğinin altını çizmekte fayda vardır. Kültürleri etnosentrik bir şekilde incelemekten uzak durarak kültürel göreceliğin asıl elemanlarını gözden kaçırmaksızın değerlendirmek gereklidir. Antropologlar kültürel çeşitlilik özelliği olan bir toplumda hangi grubun daha iyi temsil edildiği sorusunu sormalıdır. Zira kültürün işleyip işlemediğine dair doğru bir kanaat getirmek bu sorunun cevabının ardından gelebilmektedir (Haviland, 2002: 88-89).

2.1.4.7. Alt Kültür

Günümüz dünyasının küreselleşme olgusu ile birlikte toplumsal manadaki homojenliğini giderek kaybettiği görülmektedir. Toplumlar kültürel anlamda daha heterojen bir yapıya kavuşmuştur. Dünya üzerindeki her ülkede birden fazla etnik ve

dini mensubiyete sahip kişiler bir arada yaşamaktadır. Alt kültür ve üst kültür işte bu durumda anlam bulan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (İnce, 2021: 102).

Şimdiye kadar incelenen tüm kavramlar göz önünde bulundurulduğunda genellikle iki kültür arasındaki ilişkiler sonucunda oluşan durumların kavramsallaştırıldığı söylenebilir. Bu durum kültürlerin sürekli olarak etkileşim içinde olduğunu kanıtlamaktadır. Etnosentrizm gerçeği aynı toplumda yaşayan farklı kültürlerin kategorize edilebileceğinin ipuçlarını vermektedir. Alt kültür, toplumun bir kısmını toplumdaki diğer kültürlerden ayıran kültürel yapılar anlamına gelir (Macionus, 2017: 70). Kültürel skalanın tepesinde yer alamayan, çeşitli nedenler ile dar alanda geçerli olan bu kültürler alt kültür denilmektedir. Daha açıklayıcı olunursa; kendilerine ait değerleri, normları, davranış kuralları olan ve bu sebeple diğer toplum üyelerinden ayrılan kültür gruplarına alt kültür denilmektedir. İnsanlar eş zamanlı olarak birçok alt kültür grubuna üye olabilir. Bu noktada gözden kaçırılmaması gereken husus, alt kültür olgusunun toplum içinde yaygın olabileceği ve toplum içerisinde uyumlu bir yaşam ortamı sağlayabileceğidir (Zencirkıran, 2018: 75).

Sosyal yapı içerisinde bireyler çeşitli farklılıklar içerisinde yaşarlar. Bunlardan en göz önünde olanı yaş ve cinsiyet farklılıkları olarak görülebilir. Bu farklılıkların yanı sıra, toplumdaki alt gruplar arasında çeşitli nedenlerle oluşan farklılıklarda göz önüne alınabilir. İş bölümü çeşitliliğinin yaşandığı günümüz dünyasında meslek grupları, toplumsal sınıflar ve etnik gruplar da alt grup olarak nitelendirilebilir. Alt kültürlerin hoş görülme seviyeleri her sosyal yapı içerisinde farklılık gösterebilir. Wall Street Journal'in 1983 tarihli sayısında yer alan haber şu şekildedir: "Salt Lake City'de genç adam midilli atlarının satıldığı bir yere giderek midilli almak istediğini dile getirir. Satıcı ne için alacağını sorduğunda alıcı, çocuğunun doğum günü için alacağını söyler. Ücret ödemesini yapan alıcı, midilliyi arabaya yüklemeyen önce öldürür ve o şekilde midilliyi alarak oradan ayrılır. Satıcı durumu polise haber vererek midilliyi alan kişinin arkasından ona yetişirler. Alıcının evine midilli satıcısı ve polisler geldiğinde doğum günü partisi olduğunu fark ederler. Genç adamı çağırıp bu davranışın nedeni sorulduğunda şu yanıt alırlar: "Biz midilliyi binmeyiz onu yeriz." Bu yanıt üzerine polis kayıtlarına kültürler arası yanlış anlaşılma olarak geçen bu olay, bir toplum içerisinde yaşayan alt kültür unsurlarını örneklendirmek için kullanılabilir (Haviland, 2002: 67)."

2.1.4.8. Karşıt Kültür

Karşıt kültür, alt kültürün bir tezahürü olarak görülebilir. Toplum içerisinde barınan alt kültür egemen kültürün tamamı ile karşıt hale gelebilir. Yaşadığı toplumun değer ve normlarını reddedebilir. Ya da tam zıt değer ve normlar belirleyebilir. Bu durumda karşıt kültür haline gelebilir (Bozkurt, 2020: 106). Diğer bir ifade ile üzerinde genel olarak anlaşma sağlanmış, hâkim olan kültürel öğeleri reddeden, kendi uygun gördükleri uygulamaları yaşam tarzı haline getiren ve bunu kültürel bir uygulamaya dönüştüren gruplara karşıt kültür denir (Zencirkıran, 2018: 76).

Kültürel çeşitlilik ve alt kültür gerçeği daha karmaşık yapı olan ve karşıt kültür olarak adlandırılan grubu ortaya çıkarabilmektedir. Karşıt kültür, toplum içerisinde yaygın olarak kabul edilenlere şiddetle karşı çıkan kültürel yapılardır. Bu konuda ABD’de 1960’lı yıllarda gençlerin mevcut kültüre karşı çıkışı örnek verilebilir. Hâlihazırda bulunan kültürü rekabetçi ve materyalist bulan bu gençler kültürü reddetmiştir. Buna karşılık ‘hippi’ olarak adlandırılan bir oluşum, var olan kültür öğelerine karşı çıkarak kendilerince değer yargıları oluşturmuşlardır. Yapılan değişiklikler bazı insanların toplumdaki ayrı düşmesine sebebiyet vermiştir (Macionus, 2017: 72). Toplumda önem arz eden aile olgusuna karşı çıkarak cinsellik ve aile konusunda ezber bozan tasavvurlar öne çıkarmışlardır. Bazı karşıt kültür grupları radikal düzeye ulaşarak mevcut kültürel değerleri saldırı yoluyla yıkarak kendi arzuladıkları düzeni kurmak için siyasallaşabilirler. (Zencirkıran, 2018: 76).

2.1.5. Çokkültürlülük

Çokkültürlülük bir devletin sınırları içerisinde barınan tüm kültürleri onaylaması ve bu kültürel olgulara eşit mesafede yaklaşmasıdır (Macinionus, 2017: 71). Çokkültürlülük kavramında her kültür kendi içinde değerlidir ve kültürlerarası kıyaslama kabul edilmemelidir. Kültürler bir bütün olarak kendi doğruları nezdinde değer kazanır. Çokkültürlülük felsefesinin temelini oluşturan bu anlayış ile toplumun benimsediği ve tatbik ettiği tüm değerlerin kıyaslamaya mahal vermeden kendi başına ve biricik değerler örgüsü olduğu kabul edilmiştir. Her toplumun kendi biricik durum ve koşulları vardır ve bunları kıyaslamak yanlıştır (Özensel, 2012; Polat ve Kılıç,

2013:353). Bu nedenle çok kültürlü terimi 1960’larda bu düşünce yapısına sahip bir topluma atıfta bulunmak için ortaya çıkmıştır. Günümüz modern toplumlarının çoğunluğu kültürel olarak çeşitlidir. Ancak bazı toplumlar çok kültürlü veya kültürel olarak çoğuldur (Parekh, 1999: 1).

Çokkültürlülük öğretileri bireyin medeni hukuk aracılığıyla, toplumsal manada çoğunlukla mücadele ederek elde ettiği kazanımları eleştirerek ilkel cemaatçiliğe ya da kabileciliğe indirgenemez. Fransa’da dünyanın her yerinde bu kavramın reddinin sebebi ideolojik olmak ile birlikte kavram hakkında bilgi sahibi olunmamasıyla da alakalı olabilmektedir. Çokkültürlülük alanında oluşturulan kuramlar ve bu kavramın gerçekleştirdikleri analiz edildiğinde, bireylerin kazanılmış hakları ve kimliklerine dair kaygılarına özenli olmayı öğütleyen bir orta yol arayışı olarak görülebilir (Doytcheva, 2020: 135). Bu arayış özellikle 20.yüzyılın ortalarından itibaren alevlenmiş ve güçlenmiştir. Bu ilerleme ile günümüzde ortak bir üst kimlik kavramına doğru ilerleme olabileceği düşünülebilir (Çınar, 2016: 11). Çokkültürlülük toplumlar için zaruri bir kavram olarak görülmeyip ideal ve siyasi olarak da görülebilir. Kesin olan ise çokkültürlülük toplum içinde değer anlamındaki farklılıklar sorununun adalet meselesine dönüşmesini sağlayan ve demokratik yaşamlarda yer edinebilen çağdaş bir yeniliktir (Atasayar, 2016: 62).

Çokkültürlülük kavramının tarihsel süreçte gelişimini inceleyeceğimiz zaman ilk olarak bu kavramın ABD’de zikredildiği söylenebilir. Bu ülkede coğrafi keşiflerin akabinde kültürel çeşitlilik anlamında yoğunluk yaşanmıştır. Dünya üzerinde çeşitli ülkelerden göçler gerçekleşmiştir. Mevcut olan yerli halkın üzerine göçlerin yapılması çokkültürlü bir toplum oluşmasına vesile olmuştur. 1960’lı yıllarda bu topraklarda toplumsal çeşitliliğin artması, insan hakları gibi kavramların önem kazanması, azınlıkların ve ayrıca kadınların eşitlik taleplerindeki artış ile birlikte bu konularda farkındalıklar oluşmuştur. Bu farkındalığın oluşumu ile birlikte 1970’li yıllarda çokkültürlülük ve çeşitlilik gibi kavramlar ortaya çıkmış ve literatürde yer edinmeye başlamıştır (Başbay ve Bektaş, 2009: 33; Polat ve Kılıç, 2013: 354). Dünya üzerindeki gelişmeler noktasında ele alınabilecek diğer bir ülke ise Türkiye ile göç geçmişi yaşayan Almanya’dır. Almanya, çokkültürlülük konusundan ilk deneyimini Yahudilerle yaşamıştır. Savaş döneminde yaşananlar uzun süreli olacak derin izler bırakmıştır. Bu izler tecrübe mahiyetinde kullanılagelmiştir. Almanya savaş sonrasında yeniden toparlanma ve imar çalışmaları için Türk işçilerin göçünü sağlamıştır. Kültürel

çeşitliliğin üst düzeye çıktığı ülkede bu alandaki çalışmalar yoğunluk kazanmıştır (Aktay, 2015: 125). Çokkültürlülük kavramının tarihine dair incelemelerde en çok öne çıkabilecek gelişmeler elbette ki Kanada'da yaşanmıştır. Kanada'da farklı etnik ve dinsel sosyal ortamların isteklerini göz önünde bulundurarak özgürlük alanları ile ilgili çalışmalarda bulunan bir Çokkültürlülük Bakanlığı bile bulunmaktadır. Bu bakanlığın çözdüğü meselelerden bir tanesini incelemek konu açısından yararlı olabilir. Bakanlık dini inançları gereği başına sarık geçirmesi gereken Hint kökenli vatandaşının başvurusunu incelemiş ve bu kişilere sarık kullanabilme özgürlüğü tanımıştır (Aktay, 2015: 6).

Çokkültürlülük kavramı doğrultusunda yaşadığımız coğrafyadaki gelişmeler incelendiğinde Osmanlı döneminde hazırlanan Islahat Fermanı akıllara gelmektedir. Bu ferman ile Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimlere başta siyasi olmak üzere birçok sosyal hak ve özgürlük tanınmıştır. Osmanlı aydınları perspektifinden bu gelişmeler incelendiğinde devleti yıkılıştan kurtarma ve çözülmeyi engelleyen Osmanlılık anlayışının yerleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. O dönemde Osmanlılık kavramını Müslümanlar beğenmiş ve sahiplenmişlerdir. Bu kavram esasında var olan bir şeydi ama bu yeni anlamında halkın eşitliği vurgusu ile yeniden üretilmişti (Köseoğlu, 2005: 6).

Tarihsel süreç incelendiğinde çokkültürlülük kavramının toplumlarda benimsenmesi ve kabul edilmesindeki sebeplerin ortaklığı göze çarpmaktadır. Birçok ülkede bu kavramın öne çıkmasını sağlayan tarım toplumundan, sanayi toplumuna akabinde ise bilgi toplumuna geçiş yapılması ve bu sürede yaşanan göç olayları olarak görülebilir. Zamanla ülkeler arasında oluşturulan birlikler ve örgütler ile bu kavramın önemi daha da artmıştır. Yakın dönemler itibarıyla bu kavram yerellikten evrenselliğe giden yol olarak görülebilir (Cırık, 2008: 27). Yerel olandan evrensel olana bir geçişin söz konusu olması, göç olgusu ve bilgi toplumu vurgularının akabinde akıllara gelen husus tabi ki küreselleşme olarak görülebilir. Küreselleşmenin, farklı sosyal ortamların, dinlerin ve ırkların karşı karşıya gelmeleri ve ilişkiye girmelerini sağladığı ortadadır. Bu karşılaşmaların yeni ve verimli bir iklim ortaya sereceği öngörülüyordu. Fakat sonrasında bu yeni tanışmaların birbirlerini daha iyi anlamayı getirmediği, yaşanan sert tecrübeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu deneyimlerden çıkan sonuca göre küreselleşmenin en büyük zaafı olan ve tanışmalar sonucu ortaya çıkabilen nefret, uzaklaşma görülebilir. Bu durum kültürel zenginlikler kadar kültürel çatışmaları da

tahrik edebiliyor. Daha detaylı incelendiğinde ırkçı ve ayrılıkçı dalgaların yeniden gündeme gelmesinde küreselleşmenin rolü önemli olduğu görülmektedir (Aktay, 2015: 1-3). Küreselleşme ve çokkültürlülük arasındaki neden-sonuç ilişkisi ve gerçeklik, toplumları bu konuda düşünmeye ve araştırmaya itmiştir. Özellikle gün geçtikçe engel olunamayan göç olgusu, kültürlerin karşılaşması ve bu durumun artık yerleşik hale gelmesi toplumların gündelik işleyişlerinde bile etkili olmuştur. Daha önce vurgulandığı üzere özellikle bilgi toplumu gerçeğinde eğitimin önemli yeri olması sonucunda çokkültürlülük kavramı eğitim işleyişinde de yer edinmeye başlamıştır. Bu konuda 1960'lı yıllarda İngiltere'de "Herkes İçin Eğitim" başlıklı Swann Raporu yayımlanmıştır. Araştırmada kültürel çeşitliliklere karşılık sağlıklı bir sosyalizasyon için okulun bir araç olduğu, ırk ve kültürlere karşı hoşgörünün okul aracılığıyla topluma yerleştirilebileceği belirtilmiştir. Bunun için devletlerin eğitim programlarını gözden geçirmesi, öğretmenlerin ise çokkültürlülük konusunda bilgi ve tutumlarının güçlendirilmesi tavsiye edilmiştir (Doytcheva, 2020: 74).

Çokkültürlü eğitim küreselleşme kavramı ile ortaya çıkmış, gelişme göstermiş, çağdaş ve oldukça yeni bir kavramdır (Keskin ve Yaman, 2014: 933). Geleneksel tanımıyla; insan haklarına saygı duyma, kültürel çeşitlilikleri hoşgörüyle karşılama, eğitimde imkân eşitliği sunma, farklı bakış açılarına vurgu yapmaktadır (Cırık, 2008: 29). Kısacası, bu anlayışın sistematüğinde yer alan olguların eğitime sirayet etmesi olarak görülebilir. Bu anlamda çeşitli sosyal ortamların ve etnik grupların öğretim programları, okullar ve sınıf ortamında kabul görmesi, bu çeşitliliklerin toplumla birleşmesini sağlayacak eğitsel çalışmalar olarak tanımlanabilir. Bu sebeple çokkültürlü eğitim ve bu kapsamda gerçekleştirilecek çalışmalar, ülkeden ülkeye çeşitlilik ve farklılık göstermektedir. Uygulamalardaki bu farklılıklar ortak bir tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır (Kaba, 2019: 2).

Bu tanımlamalardan yola çıkarak çokkültürlü eğitim tek tip insan yetiştirmeye ve sadece bir kültürü temele almaya karşı çıkmaktadır. İnsanların kültürel çeşitliliğine saygı ile yaklaşan bireylere aynı derecede gelişim imkânı sağlayan, kültürel çeşitliliğe duyarlı ve farkında olan topyekûn eğitim politikasıdır. Tanımlamalarda odak noktaların sosyal yapının çeşitliliği ve insanların farklılıklarıyla değerli görüldüğü ve çeşitliliğinin her noktasında eşitliğin olduğu söylenebilir. Ayrıca çokkültürlü eğitimde bireyin kendi kültürüne karşı eleştirel bir bakış açısı sağlayarak farklı görüşlere saygı duymayı temele alması beklenir. Bu şekilde gerçekleştirilen eğitim sayesinde farklılıkların zenginlik

olduğunu düşünen bireyler yetiştirmek mümkün görünmektedir (Ergil, 1995: 160; Polat ve Kılıç, 2013: 359).

Çokkültürlülük tanımları ve çokkültürlü eğitim tanımlarının akabinde oluşan yaklaşımlar arasında önem arz eden Bank ve Banks (2010)'ın çokkültürlü eğitim boyutları şu şekilde ifade edilebilir:

İçerik entegrasyonu: Öğretmenlerin kendi alanlarında anahtar kavramlar, genellemeler, ilkeler ve teorileri göstermek için, farklı kültürel gruplardan örnek ve içerik kullanmaları.

Bilginin yapılandırılması: Bir disiplin içinde gizli olarak var olan kültürel bakış açıları, varsayım ve ön yargıların bilginin yapılandırılmasını ne şekilde belirlendiğinin anlaşılması ve belirlenmesi için araştırılması.

Ön yargılarının azaltılması: Öğrencilerin farklı etnik, dini ve kültürel gruplara karşı tutum özellikleri ve öğretim yöntem ve materyalleriyle nasıl değiştiğinin belirlenmesi.

Okul kültürünün güçlendirilmesi: Okul kültürü yaratmak için öğrenciler arasındaki etnik hatların etkileşimi, farklı ırk, etnik ve cinsiyet gruplarından olan öğrencilerin güçlendirilmesi (Banks ve Banks, 2010: 23; Atasayar, 2016: 75).

2.1.5.1 Çokkültürlülüğün Unsurları

Çokkültürlülük kavramı kültürel anlamda çeşitliliği ve iç içe olma durumunu ifade etmektedir. Asimilasyon fikrinin karşıtı bir temaya sahiptir. Diğer kültürleri kendine benzetme kaygısı gütmeden olduğu gibi kabullenerek ortak yaşam alanlarını bu doğrultuda paylaşmaktır. Çokkültürlülük bu anlamda son 20 yıldır popüler bir kavram haline gelmiştir (Tezcan, 2020: 216). Bu kavramın son 20 yılda ön plana çıkması çokkültürlülük gerçeğini yeni bir durum olarak göstermemelidir. Tarihten beri var olan çokkültürlülük ile modern dönemdeki çokkültürlülük arasında farklılıklar vardır. Farklı kültürlere sahip toplumların sosyal yapı içerisinde yan yana yaşadığı temasın çok az olduğu modern dönem öncesi toplumların aksine bugünkü toplumlarda sosyal, ekonomik, kültürel alanda tema solmakla birlikte bir iç içelik durumu söz konusudur (Parekh, 1997: 54). Modern toplumlarda ırk, etnisite gibi olguların mevcudiyetine rağmen küreselleşme gerçeği ile birlikte çokkültürlülük kavramı da önem kazanmak

zorunda kalmıştır. Çağdaş dönemde çokkültürlülüğün farklı bir anlam ve önem kazanmasında çokkültürlülük unsurlarından olan küreselleşmenin önemi de mevcuttur. Ayrıca çokkültürlülük, çokkültürlü eğitim sadece bir dil değil ırk ve etnisite sorunudur. Bu yüzden çokkültürlülük unsurları arasında küreselleşme, ırk ve etnisite görülebilir (Gezgin, 2015: 62).

2.1.5.1.1. Küreselleşme

Küre ve dünya manasında kullanılan bir İngilizce kelime olan ‘globe’ sözcüğünden türemiş ‘globalization’ (küreselleşme) kürenin tamamına ve dünyaya ait küresel, dünyasal manasına gelmektedir (Eser, 2014: 213). Genel anlamda yapılacak bir tanımlamaya göre küreselleşme, birbirinden farklı milletleri toplumları iletişim ve ulaşım imkânlarının artması ile yakınlaşmasını sağlayan bir yapılanmadır (Kan, 2009: 896). Tanım ve gramer anlamında incelendiğinde, küreselleşme kavramının milletlerarası ticaret ve toplumların karşılıklı etkileşimleri anlamında ele alındığında bu durumun tarihsel süreçte her daim yaşandığı bir gerçektir. Günümüzdeki farklılık ise bilimsel gelişmeler ve teknolojinin sağladığı imkânlar ile etkileşimin hızının artmasıdır (Çınar, 2009: 15). Görüldüğü üzere küreselleşmenin iki ana etkeni olduğu söylenebilir. Birincisi, tarihten beri farklı kültürlere sahip insanların aynı toplumda yaşamaları gerekliliğidir. İkincisi ise teknolojik gelişmeler akabinde farklı kültürlerin aynı toplum içinde yaşamıyor olsa da aynı değerleri paylaşmasıdır. Küreselleşmenin bir diğer boyutunda ise ekonomik nedenler vardır. Küresel ekonomi ve ulusların ekonomik ilişkileri iç içe geçmiş ve eklenmiştir. Benzer işler ile uğraşan veyahut çokuluslu şirketlerde görev yürüten insanlar aynı normlar ve kurallar ile idare edilmektedirler. Bu durum çalışanların farklı toplum ve kültürlere karşı ılımlı olmasını ve o kültürü tanımasını gerektirmektedir (Çınar, 2009: 16). Bu tanışıklık durumunda teknolojinin itici gücü etkili olsa da esas gerekçe ekonomi olarak gösterilebilir.

Küreselleşmeyi tüm dünya adına bir fırsat ve kurtuluş olarak gören, ona karşı teslimiyetçi olmayı düşünen ve bunun zaten kaçınılmaz olduğunu iddia edenlerin yanı sıra bu süreci olumsuzlayan kesim de vardır. Bazılarına göre küreselleşme pozitif ve negatif yönleriyle sağlıklı bir analize tabi olunursa önemli bir dönüşüm süreci olabilir. Kimilerine göre ise küreselleşme yerel normları ve çeşitlilikleri yok eden ABD ve

İngiltere gibi büyük devletlerin norm ve değerlerini tüm milletlere empoze eden ve ulusal olanı yok eden bir süreç olarak görülmektedir (Eser, 2014: 212). Çokkültürlülük unsurları başlığı altında incelenen küreselleşmenin olumsuzlanan yönlerinden en çok ön plana çıkanı, muhtemelen toplumsal eşitsizliği doğurması gerçekliği olacaktır. Eşitsizlik, küreselleşmenin sebep olduğu serbest rekabetin ayrıştırıcılığında aranabilir. Sonuç itibari ile rekabet gücü olan ve olmayan arasındaki mesafe açılmış ve eşitsizlik artmıştır (Bozkurt, 2020: 212). Küreselleşme sonucunda oluşan bir eşitsizlik gerçeği ile çokkültürlülüğe bakmak daha doğru olabilir. Bu şekilde düşünüldüğünde önem arz eden durum, toplumu oluşturan insanların küreselleşme olgusunun hangi tarafında yer aldıkları değil küreselleşme sonuçlarından fayda sağlayabilecek yeteneklere sahip olmalarıdır. Bu sebeple küreselleşme olgusunun gerçekçiliğini kabul edip bu durumun getireceği muhtemel değişikliklere karşı bğnaz bir tavır almayan, uyum sağlamayı bilen, değişikliklere ayak uyduran ve değişiklikleri öngörebilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmalıdır. O halde değişim eğitim kurumlarından itibaren başlanılarak sağlanmalı ve yaygın hale getirilmelidir (Yurdabakan, 2002: 64).

Yoğun teknolojik gelişmeler karşısında hâlihazırda olan bilgilerin kaybedilmesi ve taze bilgilerin yeniden çeşitlendirilmesinin ihtiyaç haline gelmesi bilgi üretimini önemli hale getirmiştir. Bu nedenle küreselleşme sonrası eğitim kurumları önemli bir konuma yerleşmiştir (Karaman, 2010: 134). Özellikle küreselleşme sonrasında oluşan güvensizlik, eşitsizlik, kaygı ve toplumsal çözölme gibi toplumsal sonuçlar günümüzün çözüm bekleyen sorunları olarak görülebilir (Bozkurt, 2020: 354). Eğitime ihtiyaç bu yüzden her geçen gün artmaktadır. Ayrıca küreselleşme sonrası ülkeler arası eşitsizliğin hortladığı toplumlarda, insanların daha barışçıl olmalarını ve kaynaşarak geleceğe ilerlemelerini sağlamak da gerekmektedir. Bu amaçla 1988’de Paris’te ‘yükseköğretim’ konulu konferans toplanmıştır. Bu konferansta yükseköğretim kurumlarının kültürlerarası ilişkileri ve etkileşimleri güçlendirip toplumsal kaynaşmayı artıracak rolünden bahsedilerek devletlerin bu kurumlara bahsedilen sebeplerden ötürü finans desteğini sağlaması gerekliliği vurgulanmıştır (Yurdabakan, 2002: 64). Görüldüğü üzere küreselleşme ve çokkültürlülük gerçeği eğitime yüklenen misyonlarda çeşitliliğin oluşmasını sağlamıştır. Ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel anlamda yaşanan küreselleşme gerçeğine karşı, toplumların kendi içine kapanmasının akıllıca olmadığına anlaşılması üzerine başka ülkelerde yaşanan gelişmelerin ülkemizde

uygulamaya geçirilmesi konusunda eğitim kurumları aktif görev almaya başlamıştır (Cırık, 2008: 36).

Şimdiye kadar küreselleşme olgusunun eğitim kurumlarına ihtiyaçlarından bahsedilmiştir. Şimdi küreselleşmenin eğitim kurumları üzerindeki etkisinden, küreselleşme ve eğitim bağlamında bir örnekten bahsedilecektir. Küreselleşmenin ardından öğretmenler eğitim kurumlarında daha önce karşılaşmadıkları sorunlar ile karşılaşabilmektedir. Bu konuda örnek verilecek olursa farklı ırk ve etnik kökene sahip öğrencilerin aynı sınıfta eğitim görmek durumunda kalmaları öğrenciler arasında bazen akran zorbalığına dönüşebiliyor. Ten rengi farklılığı, kültürel farklılıklar ve giyim kuşam farklılıkları sınıf ortamında öğrenci ve öğretmenin davranış şekillerini etkileyebilmektedir. Bu sebeple öğretmen ve öğrencilerin bu gibi sorunlar karşısında daha yetkin hale getirilebilmesi gerektiği söylenebilir (Kostova, 2009: 219).

2.1.5.1.2. Irk

Irk kavramının tanımını yapmak genel anlamda zorluklar taşımaktadır. Toplumlar genel manada ırk kategorileştirmelerini yaparken dış görünüşe göre değerlendirmeler yaptığı için toplumdan topluma değişiklik gösteren kriterler belirlenmiştir. Bu duruma en büyük örnek ve tüm dünyanın kabullendiği durum ABD’de gerçekleşen durumdur. ABD’de ırk ayrımı gerçekleştirirken genel dünya üzerinde yapılan ayırım olan ten rengi kullanılmaktadır. Siyah ve beyaz insanlar iki ayrı ırk olarak sınıflandırılmıştır. Bu şekilde incelendiğinde insanlar arasındaki biyolojik farklılıkların ırk olarak adlandırıldığı söylenebilir. Bu başlıkta önemli görülebilecek bir diğer kavram ise etnik gruptur. Ortak dil, ortak din ve ortak tarih olgularını paylaşan toplumlara etnik grup denilmektedir. Irksal kimlik, biyolojik ve fiziksel özellikleri; etnik kimlik ise daha çok kültürel öğeleri merkeze alır. Ama bazı antropologlar etnik ve ırk kavramının aynı mahiyeti taşıdığını savunmaktadırlar (Lavenda ve Shultz, 2019: 228-232). Bu sebeple günümüz sosyolojisinin ilgi alanında bulunan ırk ve etnik kavramına bu disiplinin açıklama getirmesi gerekliliği vurgulanabilir. Bu kadar yaygın olarak kullanılan bu iki kavram arasındaki sınırların daha belirgin bir hal alması anlaşılmasını kolaylaştırabilir (Özönder, 2005: 100).

İrk konusunda şaşırtıcı bir örnek olabilecek bir çalışma Katz ve meslektaşlarına aittir. Araştırma sonucuna göre çocuklar ırksal benzerlik ve farklılıklarına dair duyularını sekiz yaşına kadar süren bir gelişim sonucu edinmektedirler. Bu yaşlarda edinilen algılar kullanılmaktadır. Çocukların yaşları 11-12'lere gelince bireysel farklılıklar önemli hale gelmektedir. Bu durumda ırk konusundaki duygumun oluştuğu 8'li yaşlarda uç noktalarda ve abartılı tepkilere neden olduğu, sonrasında sosyal yaşamında etkisiyle bu durumun yumuşadığı tespit edilmiştir (Aboud, 2019: 271).

Günümüzde ırk kavramı sosyal bilimcilerin meşgul oldukları önemli alanlardadır. Beyaz ve siyah derili insanlardan oluşan bir toplumda ırksal farklılıkların yaşayışta gözlemlenmediği söylenebilir. Bunun için bireylerin ilişkilerinde renk farklılıklarını öne çıkarıp çıkarmamalarıyla ilişkilidir. Eğer toplum bu durumu kendi içinde eritebiliyorsa o toplumda ırk ilişkisi olmayabilir. Siyah ve beyaz deri, renk, boy ve benzeri ayrılıkları kazanılmış statü şekliyle tanımlanan toplumlar bir arada yaşayabilirler (Özönder, 2005: 103).

2.1.5.1.3. Etnisite

Genel anlamda bir tanımlama yapacak olursak etnisite, bir topluluğun bulunduğu sosyal ortamın asli unsuru olmamasıdır. Etnisitenin temelinde soy, dil ve din gibi farklılıklar bulunur. Ama asıl önemli olan kültürdür. Kültür ise ağırlıklı şekilde soy ile taşınılan bir olgu olmasından dolayı aynı soydan gelme kavramı da etnisitenin temeli olur. Buradaki soy kavramı ırk olarak anlaşılabilir gibi neslin devamlılığı manasında da söylenebilir. Bir grubun kendisini bulunduğu topluma ait hissetmemesi ve kendisini farklı bir noktada görmesi etnik bilinç olarak adlandırılır. Yani etnisitenin bir fiili durumu bir de bilinç durumu vardır. Etnik bilinç gerçeklikten kopuk bir şekilde oluşmaz. Onun ya geçmişten gelen ya da bugünle alakalı bir temeli mutlaka bulunmaktadır. Eğer bu temel yok ise buna rağmen etnik bilinç bireyde örselenmeye başladıysa birey bu boşluğu doldurma ihtiyacı duyacaktır. Bunun sonucunda birey o toplumda kendini farklı bir yerde görmeye başlayacaktır. Ben ve öteki ayrımına giren birey ayrışmaya yönelecektir (Köktürk, 2005: 169). Bu konuya örnek olarak ülkemizi vermek mümkün olabilir. Türkiye ulus-devlet statüsüne sahiptir. Ulus-devletin geçmişi incelendiğinde tek bir etnisiteye dayanmadığı düşünülebilir. Türkiye'de Türk

kimliği bir üst kimliktir ve etnisite oluşturur. Diğer kimlikler, Türk üst kimliğinde oluşan alt kimlikler olarak görülebilir (Gündoğan, 2005: 110).

ABD, etnisite bakımından bir tek unsurun bulunmadığı ülkeye örnek teşkil edebilir. ABD’de bir tek üst kimlik bulunmamaktadır. Örnek verecek olursak, bu ülkede genellikle siyah-beyaz ten rengi üzerinden bir ayırım görölmesinden ötürü genel anlamda beyaz etnik unsurların tamamı üst kimlik olarak konumlanabilmişlerdir (Macionus, 2017: 276).

2.1.6. Sosyalleşme Sürecinde Kültürün Kazanılması

Sosyalleşme bireyin doğumu ile başlayan ve tüm yaşamı boyunca devam eden uzun bir süreçtir. Birey bu süreç içerisinde bir kişilik oluşumu yaşamaktadır. Başka bir deyişle, bireyin herhangi bir topluma ait tüm davranış kalıplarını özümsemesi ve hayatına tatbik etmesi, o toplumun bireyi durumuna gelmesi olayıdır (Tezcan, 2020: 83).

Eğitim, *bilgi ve becerilerin geçmişten geleceğe aktarılarak bireylerde istendik davranış yaratılması durumudur*; diğer bir ifade ile eğitim, sosyalleşme sürecinde toplumların kullandığı en önemli araçtır (Bozkurt, 2020: 290). Bireyin sosyalleşme süreci içerisindeki davranış kalıplarını özümseyebilmesi için çeşitli süreçlerden geçmesi gerekmektedir. Bu süreçlerin tamamı eğitim olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda bireylerin sosyalleşmeleri konusunda en önde gelen yöntemin eğitim olduğu söylenebilir (Kurtdaş, 2017a: 56). Eğitim ise bireyi kültürleyerek toplumsallaştırma sürecinde başvurulabilecek en doğru yoldur. Toplumsallaşma sürecini gerçekleştirmek aile ve devletin görevi olabilmektedir. Bu görevi bireysel ve toplumsal bir hak olarak da görmek mümkündür. Yani bireyin eğitiminde hem ailenin hem de devletin hakkı bulunabilmektedir. Aile, kendi kültürel özelliklerine göre; devlet ise siyasi veyahut ekonomik gerekçelerine göre bireylerin eğitime katkı sunabilir (Çınar, 2009: 16).

Aile; evlilik veya sahiplenme yolu ile ilişki kurulan, aynı çatı içerisinde yaşamını devam ettiren toplumsal bir birim olarak tanımlanır (Bozkurt, 2020: 270). Tanımda bahsedildiği üzere birey dünyaya geldikten sonra fiziksel çevre bakımından ailesi ile birlikte hayata başlar ve olanaklar çerçevesinde bu fiziksel çevrede hayatına devam eder. İlk eğitimini aile içinde edinmeye başlar. Bu nedenle bireyin sosyalleşme

sürecinde ilk durağı aile olarak görülebilir. Çocuk konuşmayı, duygu ve düşüncelerini ifade etmeyi, ait olduğu toplumun kültür zeminini ve sosyal çevreyi ilk defa aile içinde deneyimler. Gelişim çağındaki tüm çocukların öğrenme süreçleri benzerlik gösterse de sahip oldukları çevre sebebiyle öğrendikleri içerik çeşitlilik göstermektedir. Her aile çocuklarının geleceği ile ilgili çeşitli beklenti oluştururlar ve bu beklentiler ailelerin öğrettikleri unsurları yönlendirebilir (Bozkurt, 2020: 127). Bu noktada ailenin birey üzerinde öğretici etkisinin vurgusu yapılarak bireyin eğitimi üzerinde söz sahibi olan ilk kurum olarak görülebilmektedir. Fakat bu konuda bazı değişimlerin yaşandığı da söylenebilir. Aile kurumu; tarihsel süreçte değişime fazlasıyla dirençli bir kurum olarak görülmüştür. Buna karşılık, son dönemlerde yaşanan toplumsal değişme süreçlerinden ailenin de etkilendiği gözlenebilmektedir. Modernleşme süreci ile birlikte geçmişten gelen birçok ödev ve sorumluluklarında değişim yaşayan aile kurumu; bireyin eğitimi görevini uzman kurumlara devretmiştir. Aile, birey üzerinde eğitimden ziyade kişilik gelişimi ve toplumsallaşma konularında etkinliği sürdürmektedir (Bozkurt, 2020: 278).

Bireyler aile aracılığı ile içinde yaşadığı toplumun kültürel normlarını özümseyerek yaşıyor olsalar da küreselleşme süreci ile birlikte tüm toplumlar dünyadaki gelişmelerden etkilenmişlerdir (Kurttaş, 2017a: 50). Gençlerin kültürel kimlikleri zamanla küresel değerlerden etkilenerek değişime uğrayabilmektedir (Atabek, 2020: 91). Bu durumun sebebi, modern dönemde eğitimin devlet tekelinde olması ve devletlerin uluslararası anlaşmaları dayanak göstererek siyasi, sosyal ve ekonomik gerekçelerle eğitim programlarını yönlendirmesi olarak görülebilir. Devlet bu noktada etkinliğini ise okul aracılığı ile gerçekleştirebilir. Ailede başlayan toplumsallaşma süreci okulda devam eder. Özellikle ilkokul seviyesine adım atan çocuklar, burada katı toplumsal normları öğrenirler. Akranları ile birlikte hareket etmeyi öğrenen çocuk aynı zamanda eğitim içerisinde onlar ile rekabet etmeyi ve bu rekabetin kurallarını da öğrenir. Sosyal ortamda kendini kontrol edebilme becerisi kazanır. Özellikle ilkokul çocukları için söylenebilecek kesin bir yargı, onların gözünde öğretmenin her şeyi bilen biri olarak form kazanmasını destekler. Bu da öğrenciler için öğretmenlerin aileden sonra gelen önemli bir rol model olduğunu göstermektedir. Öğretmenin ve okul eğitiminin çocuk üzerinde önem arz etmesi sadece bundan ibaret görülmeyebilir. Çocuk, okul ve öğretmen aracılığı ile iyi bir vatandaş olma ile ilgili tutum ve değerleri öğrenir. Aynı zamanda okul, gelecekteki mesleki yeterlilik konusunda da öğrenci üzerinde etkilidir. Okul, çocuğu çalışma hayatına hazırlar

(Bozkurt, 2020: 128). Bu noktada toplumların devamlılığı için en önemli kurumların başında okullar görülebilir. Eğitim kurumları buldukları toplumun özelliklerine göre toplum içinde konumlandırılır ve şekillenir. Bu minvalde bireylerin eğitimi üzerinde söz sahibi olur. Okullar, bireylerin toplum ile bütünleşmelerini ve değişimlere karşı ayak uydurmalarını sağlamak için vazgeçilmez öneme sahiptirler. Bireyin toplum ile bütünleşerek değişimlere ayak uydurmasını sağlayan okullar bu sayede toplumsal devamlılığı sağlamış olurlar (Kurdaş, 2017a: 55). Eğitim bu devamlılığı içerik düzenlemesi ile gerçekleştirir. Yani toplu halde yaşamının gerekliliklerinden olan değer yargılarını, gelecek planlamalarını ve toplumun benimsediği düşünceleri içeriğine eklemlenen eğitim, toplumsal devamlılığa destek verir. Genel manada toplum, kendi sosyal şartlarını oluşturup ait olduğu toplumun kültürüne göre eğitim sistemi benimsemektedir. Çıkış noktasına toplumsal yaşamı alan bu kurum; toplum, kültür, eğitim gibi ilk etapta tek yönlü bir ilişki imajı çizebilmektedir. İlerleyen süreçte ise toplum, kültür ve eğitim şeklinde karşılıklı olarak görülebilecek bir ilişki şekline bürünmektedir (Aydın, 2014: 1). Bu minvalde bireye kültürün kazandırılması konusunda aile, okul gibi kurumların karşılıklı iş ve işlevlerinin vazgeçilmez olduğu söylenebilir.

2.1.7. Bir Kültür Aktarım Aracı Olarak Eğitim

Kültür, bir yaşam tasarımı ve bireylerin fiillerini düzenleyen ortak bir anlayıştır. Her canlının yaşam tasarımı vardır. Tüm canlılarda üreme ve korunma ihtiyacı söz konusudur. Kültürün canlıların yaşam tasarımlarından en önemli farklı öğrenilebilir olmasıdır (Bozkurt, 2020: 91). Bireylerin kültürü öğrenmeleri ise çeşitli yer ve zamanlarda toplum içinde gördükleri eğitimler ile gerçekleşmektedir. Eğitim kavramı, halk arasında çoğunlukla terbiye anlamında kullanılabildiği gibi beslemek ve büyütme anlamlarında da sıklıkla kullanılabilmektedir. Eğitim, ebeveynleri yetişmekte olan kuşaklara karşı sorumlu kılmaktadır. Dünyaya yeni gelmiş her birey fiziksel, ruhsal, toplumsal ve ahlaki anlamda ebeveynlerine muhtaçtır. Birey sadece öz bakım konusunda aileye karşı muhtaç değildir. Bireyin topluma uyum sağlaması için ailenin, toplumsal değer yargılarını belirli davranış biçimleri olarak çocuklarına aktarmaları gerekmektedir (Doğan, 2011: 3). Bu aktarım toplumsallaşma süreci içerisinde

değerlendirilebilir ve eğitim yolu ile gerçekleştirilir. Yakın tarihte bazı araştırmacılar toplumsallaşmanın genellikle kalıtım ile gerçekleştiğini savunmuşlardır. Özellikle 20. yüzyıl başlarındaki araştırmalar eğitimin geri planda olduğunu, toplumsal ve kültürel öğelerin bile kalıtım yolu ile aktarıldığını savunmuşlardır. Bu görüşü savunanların dayanağı, bireyin davranışlarının öğrenme süreçlerine dayanmadığı ve çevresel faktörlerin geri planda olduğudur. Daha sonra gerçekleştirilen birçok araştırma bu yargıyı değiştirerek kültür aktarımında öğrenmenin ve çevresel faktörlerin önemini ortaya sermiştir (Bozkurt, 2020: 116). Kültür aktarımı ve sosyalleşme konusunda birey için önemli olan ilk kurum ailedir. Ama değişen dünyada bu görevlerin birçoğu okul ve eğitim ile içselleştirilmektedir. Öğrenciler, aile dışında sosyal ortamlar ve okullar sayesinde davranış biçimleri konusunda daha yetkin hale gelirler. Öğrenilecek içerik konusunda ise toplumun yapısı etkili olmaktadır. Kültürel anlamda homojen toplumlarda okullarda öğretilecek bilgiler konusunda fikir birliği oluşmuştur. Fakat heterojen olan toplumlarda fikir birliğine varmak zorlaşmaktadır. Bu durumda egemen kültür ön plana alınarak aktarım gerçekleştirilir. Bu durumlarda da eğitim muhafazakâr bir hal alabilir (Bozkurt, 2020: 291).

Kültürün aktarılabilmesi, bireyin simge yaratması ve bu simgeler ile hayatını sürdürebilmesiyle değil, eğitim yolu ile istenilen forma girebilme yeteneğine dayanır. Hayvanların çevrelerindeki durumlara karşı verdikleri tepki içgüdü temellidir. İnsanların ise içgüdü konusunda yetersiz olması onu öğrenmeye mecbur kılmıştır. Sadece öğrenmeyi değil, tecrübelerini aktarmasını da zorunlu kılmıştır (Aydın, 2014: 27). Bu zorunluluk ise eğitim faaliyetleri tarafından karşılanmıştır. Eğitim bireyin toplumsallaşması ve toplumun devamlılığı için en önemli araç olmuştur. Özellikle zaman içerisinde kültürün kuşaklararası iletimini sağlayan eğitim kurumları bireyleri rollerine hazırlamıştır. Bu bakımdan eğitim kurumlarının toplumda temel bir işlevselliği vardır (Kurtuluş, 2017a: 93). Sosyoloji kuramlarından yapısal-işlevselciliğin kurucusu Parsons, eğitimi toplumsal sistemin olmazsa olmaz bir parçası olarak kabul etmiştir. Kuramının vazgeçilmez örneği ile toplumu insan bedenine benzeterek eğitimi de bu bedeninin bir organı olarak tasavvur etmiştir. Toplumdaki kurumların uyum içinde çalışabilmesi için okulu bir araç olarak göstermiştir (Bozkurt, 2020: 291). Eğitime atfedilen bu değeri tam olarak anlayabilmek için kültür öğelerinin değişimi üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Toplumsal yaşamın devamlılığını sağlayan kültür, zaman ve mekâna göre bazen hızlı bazen yavaş bir değişim içerisine giren dinamik bir olgudur. Değişimlerin bireye benimsetilmesi öğrenme ile gerçekleşebilecek bir süreçtir. Değişim içerisinde yönlendirmeler gerçekleştirmek, bu süreci istendik hale getirmek demektir ki bu durumda eğitim ön plana çıkmaktadır. Bu noktada kültür değişimleri eğitimi, eğitim de kültür değişimlerini etkilemektedir. İster kültür değişimi ister kültürlenme olsun her iki süreçte de toplumun uyum sağlaması ve özümseme gerçekleştirmesi için davranış ve değerlerin sürekli tekrar edilmesi gerekmektedir. Tekrar edilen bu davranışlar süreç içerisinde alışkanlık haline dönüşerek durağan bir duruma gelmektedir. Bu değişimin ve aktarımın istendik şekilde gerçekleştirilmesi ise eğitim ile gerçekleşmektedir (Şahin, 2019: 459-463). Kültür aktarımında eğitimi önemli hale getiren bir diğer olgu ise küreselleşme olarak görülebilir. Sonuç itibariyle küreselleşme tüm toplumlarda kültürel değişime sebebiyet vermiştir. Toplamların bu değişime uyum sağlaması ise devamlılık için gerekli görülmektedir. İşte bu noktada eğitim daha vazgeçilmez bir unsur haline gelmektedir.

Küreselleşme sürecinde eğitime bazı görevler düşmektedir. Eğitimin temel amaçlarından biri de ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda birey yetiştirmektir. Fakat küreselleşme süreci bu amacı genişleterek bünyesine eklemeler yapmıştır. Devletler küreselleşme ile birlikte yeni vatandaşlık kavramı olan küresel vatandaş yetiştirmek durumunda kalmışlardır. Küresel vatandaşlık kavramı çerçevesinde gelişen yaşam tarzı, bilgi ve beceri olarak evrensel bir donanıma sahip olan vatandaş niteliği anlamına gelmektedir. Bu evrensel vatandaşlık anlayışı, milli değerlerin geri plana atılmasını buyurmaz aksine milli değerlere saygıyı sürdürür ama küresel değerleri de benimseme konusunda istekli olup sorun yaşamayan vatandaş modeli ortaya koyar. Küreselleşme ile birlikte bu toplumlarda bilgi, değer ve beceri konularında yeniden yapılanma zorunlu hale gelmiştir. Bahsedilen değerleri topluma özümsetmek sorun oluşturabilmektedir. Bu noktada küreselleşme perspektifinde de eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği toplumsal değişme ve gelişmelere uyum sağlayabilen vatandaş modeli yetiştirmek eğitim kurumlarının amacı haline gelmiştir (Kan, 2009: 896).

2.1.8. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kültür Aktarımı ve Çokkültürlülük

Toplumda bireylerin hareket kabiliyeti geliştirebilmeleri için tıpkı ordu mensupları gibi aynı eğitim içeriğinin ve yöntemlerinin uygulanması gerekir. Bireylerin birbiri ile iletişim kurup toplumun devamlılığını sağlayabilmeleri için aynı yazıyı ve dili öğrenmeleri de gerekir. Bu anlamda eğitimin rolünü ise Sanayi Devrimi belirlemiştir. Devletin devamlılığı için birbiri ile geçinebilen halk yaratma görevi eğitime atfedilmiştir (Doytcheva, 2020: 29). Bu devamlılıkta eğitimin önemli olması ve sosyal bilimcilerin kültürü öğrenilmiş davranış kalıpları olarak görmesi önem arz etmektedir (Bozkurt, 2020: 90). Ayrıca devamlılığın sürekli sağlanması gerekmekte ve bu devamlılık öğrenmeyi de içine alan eğitim ile gerçekleşmektedir. Bu durumda geçmiş ve geleceğin birlikte önemli olduğu söylenebilir. Geçmiş anlamak ve geleceği daha iyi planlayabilmek için Sanayi Devrimi sonrası değişen birey yetiştirme prensiplerinin eğitime yansımalarını de değerlendirmek gerekir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası 21. yüzyıla aktarılan değerler küreselleşme, çok dilli ve çokkültürlü olma, yaşam boyu eğitim, çok kanallı eğitim ve benzeridir (Oktay, 2015: 5). Böylelikle bu değerler üzerinde eğitimi anlamlandırmak önem arz etmektedir. Küreselleşme sonucunda toplum devamlılığını tehlikeye düşürebilecek olan çokkültürlülük kavramı, eğitime eklenen en yeni misyonlardan sayılabilir.

Çokkültürlü eğitim, küreselleşmenin hemen ardından ortaya çıkmış olan yeni bir olgudur. Bu olgu ortaya çıktığından beri hedef aldığı kavram ulus devlet kavramı denilebilir. Küreselleşme sonrası ulus devlet konusundaki katı fikirler sarsılmış ve onun yerine ikame edebilecek çeşitli kavramlar ortaya atılmıştır. Bu kavramlardan biri çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitimidir (Keskin ve Yaman, 2014: 933).

Çokkültürlü eğitim tanımlamaları çok çeşitli olmakla birlikte tüm tanımlamaların ortak noktaları söz konusudur. Bu ortak noktalar; insan haklarına saygı duyma, kültürel çeşitliliğe saygı duyma, farklı bakış açıları ve fikirlere saygı duyma ve bunları analiz etmedir (Cırık, 2008: 29). Çokkültürlü eğitimin özelliklerinin daha detaylı incelemesi yapılacak olursa şu maddeler verilebilir:

1. Kültürleri anlama ve kültürlere saygı duyma,
2. Eşitlik ve sosyal adaleti geliştirme,
3. Çoklu bakış bilinci,
4. Önyargı ve ayrımcılığı azaltma,

5. Kültürel farklılık bilinci geliştirme,
6. İnsani ve kültürel farklılıkların bilincinde olma,
7. Kültürel öğeleri değerlendirerek eğitime yöne verme,
8. Kültürlerarası etkileşimi geliştirecek tecrübe ve ziyaretler (Açıkalm, 2010 s.1231).

Ülkemizde çokkültürlü eğitim ile ilgili ilk somut gelişmelerin Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecinde gerçekleştirildiği söylenebilir. Bu süreç içinde AB'nin çokkültürlülük programı konusundaki ısrarları neticesinde ülkemiz gündemine girmiştir. Aslında demografik yapısı nedeniyle bir gün Türkiye'nin gündemine getirilebilecek bir olgudur (Özdemir, 2005: 44). Bu gelişmelerin akabinde ülkemizde özellikle AB'nin çokkültürlülük programının gündeme gelmesine gerekçe sayılabilecek gelişmeler olmuştur. Küreselleşme kavramının içinde bulundurulmuş çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitim 2005-2006 yılında ilköğretim programlarına yansıtılmıştır. Eğitim programlarında yapılan değişiklikler ile çokkültürlü eğitim olgusunu içerisinde en çok barındıran dersin sosyal bilgiler dersi olduğu söylenebilir (Keskin ve Yaman, 2014: 937).

Sosyal bilgiler, vatandaşlık eğitim programı olarak ortaya çıkan bir programdır. Bu program 20. yüzyılın başlarında ABD'de ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler programının ortaya çıkmasını sağlayan süreç; o dönemdeki sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yaşanan toplumsal gelişmelerden etkilenmiştir. Bu gelişmelerin ardından toplumda yaşanan sorunlara çözüm arayışı içerisinde bu program düzenlenmiştir. Yaşanan sorunların temelinde ise yaşanan toplumsal değişimler söz konusuydu. 19. yüzyılda genelde kırsal alanda tarım ile uğraşan kalabalık aile toplulukları, sanayinin gelişmesi ile birlikte köyden kente göçmüştür. Kentlerde yaşanan ve giderek kalabalıklaşan nüfus, beslenme ve barınma konusunda daha yüksek bir refah seviyesine erişmiş olsa da kent içinde gettolaşmaların sonunda farklı kültürler bir arada yaşamak zorunda kalmıştır. Bu durumu detaylandırırsak siyahlar-beyazlar, Katolikler, Protestanlar ve Yahudiler aynı sosyal ortamda bir arada bulunmak zorunda kalmışlardır. Bu noktada yeni bir programa ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır. Kentli nüfusun yeni bilgi, beceri ve değerlere sahip olması gerektiği görüşünden yola çıkarak ABD'li yöneticiler eğitim reformu yapma konusunda girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerin sonucunda ABD'de sosyal bilgiler eğitim programı ilk kez ortaya çıkmıştır (Barth, 1991; Öztürk ve Deveci, 2016: 10).

Eğitim programlarında öğrencilerin sadece bilgi kazanmaları amaçlanmamaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin hâlihazırda var olan becerilerini daha çok geliştirmeyi ve kendi potansiyellerinin farkına varmalarını da amaçlayan bu eğitim programları aynı zamanda öğrencilerin kültürüne ve değerlerine bağlanırken zihinsel dayanak bulmalarını da sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yüzden eğitim programları ğretmen, ğrenci ve velilere farklı görev ve sorumluluklar biçmektedir. Sosyal bilgiler dersi ise öğrencinin sosyal çevresinin gerçeklerini ve kendini yeniden inceleyerek keşfetmesine ortam hazırlayan bir alandır (Köksal, 2019: 63).

Ülkemizde uygulanan sosyal bilgiler programının bazı hedefleri incelendiğinde;

- Başka insanlara, grup ve kültürlere, etnik, ırki ve diğer farklılıklara karşı olumlu tutum sahibi olma/geliştirme.

- Adalet, eşitlik, otorite, katılım, gerçeklik, vatanseverlik gibi birleştirici değerlere, özgürlük, farklılık, mahremiyet, mülkiyet ve insan hakları gibi bireysel ve kamusal değerlere bağlı olma (ztrk ve Deveci, 2016: 8), demokrasiye bağlı şekilde tutum ve değerleri geliştirmeye yönelik girişimler göze çarpmaktadır.

Sosyal bilgiler programı içerisinde bulunan hedef ve değerler sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık yetiştirme konusunda aldığı nc görevi yansıtabilmektedir. Bu nedenle ülkemizde öğrencilere sosyal yaşam ile ilgili bilgi, beceri ve değerlerin büyük bir bölümü ilköğretim okullarında sosyal bilgiler dersi aracılığıyla benimsetilmeye çalışılmaktadır (Keskin ve Yaman, 2014: 933). Vatandaşlık eğitiminde nc olarak görülen bu programın en işlevsel misyonlarından birinin, çokkültürlü ülkede etkin vatandaş yetiştirme olduğu söylenebilir (ztrk ve Deveci, 2011).

2.2. İlgili Araştırmalar

Çalışkan ve Gençer (2016)'in “Sosyal Bilgiler ğretmen Adaylarının okkltrl Eğitime İlişkin Tutum Düzeylerinin İncelenmesi” isimli çalışmasında sosyal bilgiler ğretmen adayların, sosyal bilgilerin doğası gereği kendilerini çokkültürlü bir eğitimci olarak gördükleri, çokkültürlü eğitimin okullarda fırsat eşitliği sağlayacağını ve tek bir kültürün hâkim olduğu sınıflardan ziyade birden fazla kültürün eşit haklara sahip olduğu sınıfları tercih ettiklerini ortaya koymuşlardır.

Güçlü Yılmaz (2020)'ın “Çok Kültürlü Eğitime İlişkin Öğretmen Algıları” adlı çalışmasında öğretmenlerin Türk Eğitim Sistemi'nin eğitim uygulamalarında çokkültürlü eğitim anlayışına ne şekilde uyum sağladığını ortaya koymuştur. Araştırmanın bulgularına bakıldığında öğretmenlerin, öğrencilerinin bireysel farklılıklarını dikkate aldıkları ve öğretmenlik becerilerini, sınıf yönetimini, öğretim yöntem ve tekniklerini bu farklılıklara göre düzenledikleri görülmektedir.

Kozikoğlu ve Yıldırımoglu (2021)'nin “Öğretmenlerin Çokkültürlü Eğitime Yönelik Tutumları ile Kapsayıcı Eğitimde Sınıf İçi Uygulamaları Arasındaki İlişki” isimli çalışmada öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik tutumları ile kapsayıcı eğitimde sınıf içi uygulamaları arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamışlardır. Öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik tutumları ile kapsayıcı eğitimde sınıf içi uygulamaları arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada; öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının yüksek, kapsayıcı eğitimde sınıf içi uygulamalarının ise çok yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Günay ve Aydın (2015)'in “Türkiye’de Çokkültürlü Eğitim ile İlgili Yapılan Araştırmalarda Eğilim: Bir İçerik Analizi” adlı çalışmada Türkiye’de araştırmacılar tarafından çokkültürlü eğitim alanında yapılan çalışmalara ait bir içerik analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda, çokkültürlü eğitim üzerine yapılan çalışmaların yaklaşık on yıl öncesine dayandığı, çalışmalarda veri toplama aracı olarak tutum ölçekleri kullanıldığı, örneklemin büyük çoğunluğunun öğrenci ve akademisyenlerden oluştuğu ve veri analiz yöntemi olarak ANOVA testi kullanıldığına ulaşılmıştır.

Nayir ve Sarıdaş (2020)'in “Çokkültürlü Eğitim, Kültürlerarası Eğitim ve Kültürel Değerlere Duyarlı Eğitime İlişkin Kavramsal Bir İnceleme” sinde çokkültürlülük, kültürlerarasılık ve kültürel değerlere duyarlılık kavramlarını inceleyip, bu kavramları eğitim açısından ele alarak aralarındaki benzerlik farklılıkları ortaya koymuşlardır. Çokkültürlü yapılar bir arada düşünüldüğünde eşitsizlik, ayrımcılık, ötekileştirme ile mücadele, sosyal entegrasyon ve öğrencilerde bütünleşme bilinci oluşturma noktasında kültürel değerlere duyarlı eğitime ihtiyaç olduğunu dile getirmişlerdir.

Kart ve Şimşek (2019)'in “Çokkültürlü Eğitim Mümkün mü?” adındaki makalelerinde Türkiye'nin, farklı kültürlerden ve coğrafyalardan gelen vatandaşların seslerini, mücadelelerini, umutlarını ve hayallerini ortak bir kültür ya da eğitim ile yansıtabilmelerinin güç olacağını dile getirmektedirler. Çokkültürlü eğitimin tanımının yapılmasında güçlükler yaşanması, farklı bakış açılarına sahip kimselerin bu süreci

kendilerine göre değerlendirmesi, bu eğitime erken yaşlarda başlanmaması gibi sebepler çokkültürlü eğitimin güçlükleri olduğu dile getirilmiştir.

Kurtuluş (2018) ‘un ‘‘okkltrl Bazı lkelerde Eğitim Politikaları ve ğretmen Eğitimi’’ isimli makalesinde gerek karar vericilerin gerekse eğitimcilerin daha dikkatle göz önünde bulundurması gereken okkltrllk konusunun hem devlet politikası olarak hem de eğitim politikası olarak Millî Eğitim Bakanlığı’nca ele alınmasının önemli olduğunu vurgulamıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama teknikleri ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel tekniklerle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarını inceleyen bu araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma, “Ne kadar? Ne miktarda? Ne kadar sık? Ne kadar yaygın?” sorularına yanıt arar ve araştırılan konuda nicelleştirme veya sayısallaştırma amacına sahip geniş kitleleri incelemeyi seçer (Akarsu ve Akarsu, 2019). Bu araştırmada da sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülüğe ilişkin görüş ve tutumlarının hangi düzeyde olduğu ve hangi değişkenlere göre farklılaştığı sayısal olarak ifade edilmesi amaçlanmış ve bu amaçla da nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırmada yöntemine uygun olarak tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geniş katılımcıların bir konuya karşı ilgi ve tutumlarının belirlenen örneklem üzerinde incelendiği araştırmalardır (Fraenkel ve Wallen, 2006; Büyüköztürk vd., 2019: 184). Tarama araştırmalarında genel olarak betimlemecilik unsuru ön plana çıkmaktadır. Tarama araştırmasının temel aşamaları şunlardır: problemin belirlenmesi, verilerin nasıl toplanacağına belirlenmesi, örneklemin seçilmesi, veri toplama aracının hazırlanması ve verilerin toplanması, verilerin analizi ve sonuçların raporlaştırılmasıdır (Akarsu ve Akarsu, 2019: 22).

Tarama modeli türlerinden biri olan kesitsel tarama yöntemi; araştırmada belirlenen soruların kitlenin verdiği cevaplara göre bir fotoğraf ortaya çıkmasını sağlar (Büyüköztürk vd., 2019: 184). Kesitsel tarama araştırması ile betimlenecek değişkenler, gelişim özellikleri, okuduğunu anlama becerileri, oy verme davranışları, tutum gibi özellikler tek bir seferde veri toplanarak ölçülen ve örneklemin birçok özelliğe sahip topluluğu kapsadığı araştırmadır (Akarsu ve Akarsu, 2019: 23). Bu çalışma, belirli bir

kitlenin ölçekte yer alan maddelere verdikleri yanıtlara göre bir seferde veri toplanarak bir profil ortaya çıkarması bakımından kesitsel tarama yöntemini kapsamındadır. Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına yönelik bilgi, beceri ve tutumlarını belirlemek adına tarama modelinin temel aşamaları kullanılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Evren, bütündeki belirli bir özelliği içinde bulunduran tüm olgu, olay ya da kişileri ifade eder (Akarsu ve Akarsu, 2019: 5). Başka bir tanıma göre evren, soruları yanıtlamak için ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği canlı ve cansız varlıklardan oluşan büyük bir gruptur (Büyüköztürk vd., 2019). Evrenin tanımlarına bakıldığında sonuçların genellendiği bir grup olduğu görülmektedir. Çalışma yapılan belirli bir kitleyi temsil edebilecek potansiyele sahip olan ve belirli kurallara göre seçilmiş alt gruba ise örneklem denir (Karagöz, 2021: 224).

Araştırmanın ana evreni tüm sosyal bilgiler öğretmenleridir. Araştırmanın evreni; 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'na bağlı 3 merkez ilçe, 10 ilçe ile toplamda 642 ortaokulu içinde barındıran ve Şanlıurfa ilinde görev yapan 1108 sosyal bilgiler öğretmenidir. Araştırmanın örnekleme oranı ise %95 güven düzeyi + - 5 göz yumulabilir yanılma payı hesaplaması ile 300 (Sencer, 1989: 191) olarak belirlenmiştir. Araştırmada amaçsal örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme metodu kullanılmıştır. İncelenen problemlerle ilişkili olarak kendi içinde benzeşik, değişken ve farklı durumlardan oluşan örneklemin belirlendiği çalışmalara maksimum çeşitlilik örnekleme denir (Büyüköztürk vd., 2019: 90). Bu araştırmada, Şanlıurfa ilinde MEB'e farklı sosyoekonomik düzeyde bulunan bölgelerde (il merkezi, ilçe ve köylerde) görev yapan, farklı cinsiyetlerde, farklı yaşlarda ve farklı görev sürelerinde bulunan sosyal bilgiler öğretmenleri seçilmiştir. Belirtilen değişkenlere göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyodemografik bilgileri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1
Araştırma Grubunun Sosyo-Demografik Dağılımı

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kadın	145	48.3
	Erkek	155	51.7
Toplam		300	100
Yaş	23-30	129	43
	31-38	89	29.7
	39-46	50	16.7
	47 ve sonrası	32	10.7
Toplam		300	100
Görev süresi	1-3 yıl	65	21.7
	3-5 yıl	67	22.3
	5-7 yıl	68	22.7
	7 ve sonrası	100	33.3
Toplam		300	100
Görev konumu	yerinin Kırsal	122	40.7
	İl/ilçe merkezi	178	59.3
Toplam		300	100

Tablo 1 incelendiğinde, toplamda 300 sosyal bilgiler öğretmeninden oluşan araştırma örnekleminin %51'ini (155) erkekler ve %48'ini (145) kadınlar oluşturmaktadır. 149'u (%49.7) 23-30 yaş grubunda, 91'i (%30.3) 31-38 yaş grubunda, 49'u (%16.3) 39-46 yaş grubunda ve 11'i (%3.7) 47 yaş ve üstü grupta yer aldığı görülmektedir. Görev süresi 1-3 yıl olanlar 71 (%23.7), 3-5 yıl çalışanlar 74 (%24.7), 5-7 yıl çalışanlar 59 (%19.7), 7 ve üstü çalışma süresine sahip olanlar ise 96 (%32) kişi olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin 147'sinin (%49) kırsalda, 153'ünün (%51) ise il ya da ilçe merkezinde görev yaptığı görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma için öncelikle konuya ilişkin literatür derinlemesine incelenmiştir. Çokkültürlülük kavramı ve çokkültürlü eğitim ile ilgili uzman kişilerin görüşleri alınmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında nicel araştırma yöntemi seçilerek konu ile ilgili uygulanabilecek ölçekler araştırılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumlarının belirlenmesi adına; kavramsal bilgileri, bilgi düzeyleri ve sınıf içi uygulamalarını kapsayan, Yıldırım ve Tezci (2017) tarafından geliştirilen “Çokkültürlü Eğitim Ölçeği (Öğretmenler için)” kullanılmıştır. Araştırma için İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma Etik Kurulu 2021/7-14 onayı alınmıştır. Ayrıca “Çokkültürlü Eğitim Ölçeği”nin bu araştırma kapsamında kullanılabilmesi için Yıldırım ve Tezci’ den gerekli izin alınmıştır.

Araştırmada çokkültürlü eğitim bağlamında yapılacak çalışmalarda kullanılacak öğretmenlerin kavramsal bilgilerini, uygulamaya yönelik bilgi düzeylerini ve sınıf içi uygulamalarını belirlemeye yönelik Yıldırım ve Tezci (2017)’nin geliştirmiş olduğu “Çokkültürlü Eğitim Ölçeği (Öğretmenler için)” kullanılmıştır. Çokkültürlü Eğitim Ölçeği; öğretmenlerin çokkültürlülükle ilgili bilgi düzeylerini belirlemek için EK-1’de yer alan “Kavramsal Bilgi Ölçeği”, çokkültürlü eğitime yönelik EK-2’de yer alan “Bilgi Düzeyi Ölçeği” ve sınıf içi çokkültürlü eğitim-öğretim süreçlerinin belirlenmesine yönelik EK-3’de yer alan “Sınıf İçi Uygulamalar Ölçeği” alt testleri kapsamaktadır. Kavramsal Bilgi Ölçeği; kültürel farklılık ve genel kültürel kavram olmak üzere 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Bilgi Düzeyi Ölçeği; kültürel özellik bilgisi, kültürel farklılıkları anlama ve bireysel farklılıkları ayırma şeklinde 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Sınıf İçi Uygulamalar Ölçeği ise; yöntem-teknik kullanımı, etkinlik tasarımı ve bireysel farklılıkları dikkate alma olarak 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Kavramsal bilgi ve bilgi düzeyi ölçekleri Çok İyi (5), İyi (4), Biraz (3), Az (2), Hiç (1) olarak derecelendirilmiştir. Sınıf İçi Uygulamalar Ölçeği de Kesinlikle Katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Kararsızım (3), Katılmıyorum (2), Kesinlikle Katılmıyorum (1) olmak üzere 5’li Likert olarak hazırlanmıştır. Ölçek 48 maddeden ve 3 alt testten oluşmaktadır. Bu çalışmada kullanılan ve orijinal ölçeğin geneline ilişkin Cronbach Alpha güvenirliği Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2
Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Güvenirlik Analizi Sonucu

Ölçek	Alt Boyut	Cronbach's	Cronbach's
		Alfa (Orijinal Ölçek)	Alfa (Bu çalışma)
Kavramsal Bilgi Ölçeği	Kültürel farklılık	0.87	0.84
	Genel kültürel kavram	0.68	0.67
Kavramsal Bilgi Ölçeği Geneli		0.88	0.87
Bilgi Düzeyi Ölçeği	Kültürel özellik bilgisi	0.88	0.86
	Kültürel farklılıkları anlama	0.80	0.78
	Bireysel farklılıkları ayırma	0.66	0.80
Bilgi Düzeyi Ölçeği Geneli		0.90	0.91
Sınıf İçi Uygulamalar Ölçeği	Yöntem-teknik kullanımı	0.81	0.86
	Etkinlik tasarımı	0.81	0.80
	Bireysel farklılıkları dikkate alma	0.80	0.84
Sınıf İçi Uygulamalar Ölçeği Geneli		0.87	0.92
Çokkültürlü Eğitim Ölçeği (Toplam)			0.95

Tablo 2 incelendiğinde, orijinal ölçek ve bu çalışmada kullanılan ölçek için güvenilirlik analizi sonuçları karşılaştırılmıştır. Birinci alt ölçek olan Kavramsal bilgi ölçeğinin güvenilirlik katsayısı 0.87; kültürel farklılık boyutunda 0.84, genel kültür kavramında ise 0.67 olarak hesaplanmıştır. İkinci alt ölçek olan bilgi düzeyi ölçeğinin güvenilirlik katsayısı 0.91, alt boyutlarının güvenilirlik katsayıları ise; kültürel özellik bilgisinde 0.86, kültürel farklılıkları anlamada 0.78, bireysel farklılıkları ayırmada 0.80 olarak hesaplanmıştır. Üçüncü alt ölçek olan sınıf içi uygulamalar ölçeğinin güvenilirlik

katsayısı 0.92'dir. Bu ölçeğin alt boyutlarının güvenilirlik katsayıları; yöntem-teknik kullanımı boyutunda 0.86, etkinlik tasarımı boyutunda 0.80 ve bireysel farklılıkları dikkate alma boyutlarında 0.92 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamına bakıldığında güvenilirlik katsayısının 0.95 olduğu görülmektedir. Ölçeğin genelinde güvenilirlik katsayısının en az 0.70 olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ve çokkültürlü eğitime ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarını çeşitli değişkenler açısından inceleyebilmek için araştırmacı tarafından hazırlanan demografik bilgilerin yer aldığı kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kullanılan kişisel bilgi formu ile Şanlıurfa'da görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin cinsiyet, yaş, görev süresi ve görev yaptıkları okulun bulunduğu konum hakkında bilgi edinilmiştir. Çalışma, örneklemin bir kısmına okullarında yüz yüze uygulanırken, bir kısmına online anket uygulaması ile ulaşılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan "Çokkültürlü Eğitim Ölçeği (Öğretmenler için)" kişisel bilgi formundan elde edilen bulguların analizinde SPSS paket programından yararlanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programına aktarılmıştır. Alt problemlere cevap verilmeden önce elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel istatistikler (aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde) hesaplanmış ve dağılımın özellikleri ortaya konmuştur. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin cinsiyet, yaş, çalışma süresi ve görev yeri (merkez/ilçe/taşra) değişkenlerine göre çokkültürlülük kavramlarına ilişkin tutumları arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Gruplar t-Testi analizi ve üç farklı grubun karşılaştırılmasında varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarını cinsiyet ve görev yeri değişkenleri bakımından farklılık olup olmadığını belirlemek için Bağımsız Gruplar t-Testi kullanılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının yaş ve çalışma süresi değişkenleri açısından farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesinde Tek Yönlü Varyans (Anova) Analizi yapılmıştır. Farklılıkların hangi gruplarda olduğunu belirlemek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmıştır. Varyansların

homojen olduğu durumlarda ise Scheffe tekniği, homojen olmadığı durumda ise Tamhane's T2 ile analiz yapılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde; Sosyal bilgileri öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ve çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumlarında belirlenen değişkenler açısından farklılaşmanın olup olmadığı belirlenerek tablolar halinde sunulmuştur.

4.1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Betimleyici İstatistikler

Araştırmada kullanılan “Çokkültürlü Eğitim Ölçeği” üç alt testten oluşmaktadır. Bu alt testlere ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3

Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Betimleyici İstatistikler

Ölçek	min	max	Çarpıklık	Sh	Basıklık	Sh	\bar{X}	Ss
Kavramsal bilgi ölçeği	2.45	5.00	-0.32	0.14	0.23	0.28	4.04	0.56
Bilgi düzeyi ölçeği	2.37	5.00	-0.27	0.14	0.92	0.28	3.94	0.51
Sınıf içi uygulama ölçeği	2.78	5.00	-0.29	0.14	0.49	0.28	4.11	0.50
Çokkültürlü Eğitim Ölçeği (Toplam)	2.67	5.00	-0.38	0.14	0.03	0.28	4.03	0.46

Tablo 3 incelendiğinde, 3 alt testten oluşan Çokkültürlü Eğitim ölçeğinin betimleyici istatistik analizlerinde; kavramsal bilgi ölçeğinin ortalaması 4.04, standart

sapmasının 0.56, çarpıklık ve basıklık değerlerinin-0.32 ile 0.23 olduğu görülmektedir. Bilgi düzeyi ölçeğinin ortalaması 3.94, standart sapması 0.51, çarpıklık ve basıklık değerleri -0.27 ile 0.92'dir. Sınıf içi uygulamalar ölçeği ortalaması 4.11, standart sapması 0.50, çarpıklık ve basıklık değerlerinin-0.29 ile 0.49 olduğu görülmektedir. Ölçek geneline bakıldığında ortalama 4.03, standart sapma 0.46, çarpıklık değeri -0.38, basıklık değeri ise 0.03'tür. Verilerin -2 ve +2 arasında bulunduğu normal dağıldığı (George ve Mallery, 2010) bilindiğinden tabloya bakıldığında çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ve +2 değer aralığında olduğu için normal dağıldığını söyleyebiliriz. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf içi uygulamalar ölçeğinde cevaplarının ortalamasının diğer ölçeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ölçeklerin ortalamaları 3.40-4.19 değer aralığında olduğundan katılımcıların çokkültürlü eğitim ve çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

4.2. Araştırma Problemlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın sonucunda elde edilen verilere dayalı olarak, Şanlıurfa'da görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ve çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumları; cinsiyet, yaş, görev süresi ve görev yaptığı okulun konumu değişkenleri açısından incelenmiştir.

4.2.1. Çokkültürlü Eğitime Yönelik Bilgi, Beceri ve Tutumun Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumları Tablo 4'te yaş değişkenine göre incelenmiştir.

Tablo 4
Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Ölçek	Değişken	N	\bar{X}	Ss	F	p
Kavramsal bilgi ölçeği	Kadın	147	4.0288	0.61729	7.599	0.665
	Erkek	153	4.0569	0.46155		
	Toplam	300	4.0433	0.55512		
Bilgi düzeyi ölçeği	Kadın	147	3.9230	0.56757	8.719	0.528
	Erkek	153	3.9606	0.45123		
	Toplam	300	3.9425	0.51026		
Sınıf içi uygulama ölçeği	Kadın	147	4.0640	0.55822	10.173	0.111
	Erkek	153	4.1570	0.43575		
	Toplam	300	4.1120	0.50004		
Çokkültürlü Eğitim Ölçeği (Toplam)	Kadın	147	4.0001	0.51152	9.997	0.293
	Erkek	153	4.0563	0.40006		
	Toplam	300	4.0292	0.45743		

*p <.05

Tablo 4 incelendiğinde, kavramsal bilgi ölçeğinin sonuçlarında kadınların ortalamasının 4.03, erkeklerde ise 4.06 olduğu görülmektedir. Bilgi düzeyi ölçeğinde kadınların ortalamasının 3.92, erkek katılımcıların ise 3.96 olarak bulunmuştur. Sınıf içi uygulamalar ölçeğinde ise kadın katılımcıların ortalaması 4.06 iken erkek katılımcıların ortalaması 4.16 oranındadır. Ölçek geneline bakıldığında kadınlarda ortalamasının 4.00, erkeklerde ise 4.06 olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ve çokkültürlü eğitime karşı bilgi, beceri ve tutumlarında cinsiyete göre anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek için bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Test sonucunda çokkültürlü eğitim ölçeğinde cinsiyetlere göre anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür (p>.05).

4.2.2. Çokkültürlü Eğitime Yönelik Bilgi, Beceri ve Tutumun Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime yönelik tutumları Tablo 5'te yaş değişkenine göre incelenmiştir.

Tablo 5
Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Yaş Değişkenine Göre Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığını Belirlemek İçin Yapılan ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Değişken	N	\bar{X}	Ss	F	Sd	p
Kavramsal bilgi ölçeği	23-30	129	3.9514	0.57147	2.256	3	0.082
	31-38	89	4.0940	0.47187			
	39-46	50	4.1582	0.63379			
	47-	32	4.0938	0.53881			
	Toplam	300	4.0433	0.55512			
Bilgi düzeyi ölçeği	23-30	149	3.7527	0.65207	3.741	3	0.012*
	31-38	91	3.9960	0.48201			
	39-46	49	3.9560	0.59121			
	47-	11	4.3397	0.47623			
	Toplam	300	3.9425	0.51026			
Sınıf içi uygulama ölçeği	23-30	149	3.9571	0.59947	2.107	3	0.099
	31-38	91	4.1508	0.54862			
	39-46	49	4.1043	0.54993			
	47-	11	4.4192	0.51900			
	Toplam	300	4.1120	0.50004			
Çokkültürlü eğitim ölçeği (Toplam)	23-30	149	3.9351	0.47839	3.331		0.020*
	31-38	91	4.1145	0.40101			
	39-46	49	4.0808	0.45468			
	47-	11	4.0905	0.47329			
	Toplam	300	4,0292	,45743			

*p < .05

Tablo 5 incelendiğinde, yaş değişkenine göre kavramsal bilgi ölçeğinde 23-30 yaş grubu öğretmenlerin ortalaması 3.95, 31-38 yaş grubunun 4.09, 39-46 yaş grubunun 4.16, 47 yaş ve sonrasının ortalaması ise 4.09 olarak hesaplanmıştır. Bilgi düzeyi ölçeğinde 23-30 yaş grubunun ortalaması 3.75, 31-38 yaş grubunun 4.00, 39-46 yaş grubunun 3.96, 47 yaş ve sonrasının ortalaması ise 4.34 olduğu görülmüştür. Sınıf içi uygulamalar ölçeğinde ise 23-30 yaş grubu öğretmenlerin ortalaması 3.96, 31-38 yaş grubunun 4.15, 39-46 yaş grubunun 4.10, 47 yaş ve sonrasının ortalaması ise 4.42 olarak hesaplanmıştır. Ölçek geneline bakıldığında 23-30 yaş grubu öğretmenlerin ortalaması 3.94, 31-38 yaş grubunun 4.11, 39-46 yaş grubunun 4.08, 47 yaş ve sonrasının ortalaması ise 4.09 olarak hesaplanmıştır. Kavramsal bilgi ölçeğinde 39-46 yaş grubunun ortalamasının diğer gruplara göre yüksek olduğu görülmektedir. Bilgi düzeyi ve sınıf içi uygulamalar ölçeğinde 47 yaş ve üstünün daha yüksek ortalamaya sahiptir.

Belirlenen örneklemin çokkültürlülük kavramına ve çokkültürlü eğitime karşı bilgi, beceri ve tutumlarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek için ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda kavramsal bilgi ve sınıf içi uygulamalar ölçeklerinde yaş değişkenine göre anlamlı bir fark gözlemlenmezken bilgi düzeyi ölçeğinde yaş grupları arasında bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Ölçek geneline bakıldığında çokkültürlülük kavramı ve çokkültürlü eğitime karşı bilgi, beceri ve tutumda yaş değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < .05$).

ANOVA testi sonucunda tespit edilen farkın kaynağını ve farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tamhane's T2 post-hoc testi uygulanmıştır. Ölçek genelinde ve alt testi olan bilgi düzeyi ölçeğinde yaş değişkenine göre çokkültürlülük kavramına ve çokkültürlü eğitime karşı bilgi, beceri ve tutum konusunda 23-30 ve 31-38 yaş grupları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p < .05$).

4.2.3. Çokkültürlü Eğitime Yönelik Bilgi, Beceri ve Tutumun Görev Süresi Değişkenine Göre İncelenmesi

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumları Tablo 6'da görev süresi değişkenine göre incelenmiştir.

Tablo 6

Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Görev Süresi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığını Belirlemek İçin Yapılan ANOVA Testi Sonuçları

Ölçek	Değişken	N	\bar{X}	Ss	F	Sd	p
Kavramsal bilgi ölçeği	1-3 yıl	65	3.9273	0.63742		3	
	3-5 yıl	67	3.9932	0.52969		296	
	5-7 yıl	68	4.0348	0.44813	2.602		0.052
	7 ve sonrası	100	4.1582	0.56671			
	Toplam	300	4.0433	0.55512			
Bilgi düzeyi ölçeği	1-3 yıl	65	3.8121	0.59371		3	
	3-5 yıl	67	3.8374	0.48087		296	
	5-7 yıl	68	3.9505	0.42602	5.467		0.001*
	7 ve sonrası	100	4.0921	0.49011			
	Toplam	300	3.9425	0.51026			
Sınıf içi uygulama ölçeği	1-3 yıl	71	4.0103	0.54032		3	
	3-5 yıl	74	4.0365	0.47521		296	
	5-7 yıl	59	4.0556	0.51823			
	7 ve sonrası	96	4.2672	0.44379	5.110		0.002*
	Toplam	300	4.1120	0.50004			
Çokkültürlü eğitim ölçeği (Toplam)	1-3 yıl	65	3.9128	0.51069		3	
	3-5 yıl	67	3.9478	0.44367		296	
	5-7 yıl	68	4.0092	0.40638			
	7 ve sonrası	100	4.1729	0.43108	5.701		0.001*
	Toplam	300	4.0292	0.45743			

*p <.05

Tablo 6 incelendiğinde, kavramsal bilgi ölçeğinde görev süresi 1-3 yıl olan öğretmenlerin ortalaması 3.93, 3-5 yıl çalışanların 3.99, 5-7 yıl 4.03 ve 7 yıl üstü çalışanların ortalaması ise 4.15 olduğu görülmektedir. Bilgi düzeyi ölçeğinde 1-3 yıl

çalışan öğretmenlerin ortalaması 3.81, 3-5 yıl çalışanların 3.84, 5-7 yıl 3.95 ve 7 yıl üstü çalışanların ortalaması ise 4.09'dur. Sınıf içi uygulamalar ölçeğinde görev süresi 1-3 yıl olan öğretmenlerin ortalaması 4.01, 3-5 yıl çalışanların 4.04, 5-7 yıl 4.06 ve 7 yıl üstü çalışanların ortalaması ise 4.24 olduğu görülmektedir. Ölçek geneline bakıldığında 1-3 yıl çalışan öğretmenlerin ortalaması 3.91, 3-5 yıl çalışanların 3.95, 5-7 yıl 4.01 ve 7 yıl üstü çalışanların ortalaması ise 4.27'dir. Genel olarak değerlendirildiğinde alt ölçeklerde ve ölçeğin genelinde 7 yıl ve üstü çalışma süresine sahip öğretmenlerin ortalamasının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Görev süresi değişkenine göre örneklemin çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumunda farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara bakıldığında kavramsal bilgi ölçeğinde görev süresi değişkenine göre anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir ($p>.05$). Bilgi düzeyi ve sınıf içi uygulamalar ölçeğinde görev süresine göre çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumda anlamlı bir fark vardır ($p<.05$). Ölçek geneline bakıldığında görev süresi değişkenine göre anlamlı bir fark tespit edildiği sonucuna ulaşılmıştır ($p<.05$).

ANOVA testi ile yapılan analiz sonucunda ortaya çıkan farkın kaynağını belirlemek amacıyla Tamhane's T2 post-hoc testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda görev süresine göre çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutum konusunda sınıf içi uygulamalar ölçeğinde; 7 yıl üzeri çalışanların diğer gruplara göre anlamlı farka sahip olduğu belirlenmiştir. Bilgi düzeyi ölçeğinde ise; 7 yıl üzeri çalışan grup ile 1-3 ve 3-5 yıl çalışan gruplar arasında bir fark olduğuna ulaşılmıştır. Ölçek genelinde ise farkın kaynağını 7 yıl ve üzeri çalışan grubun oluşturduğu sonucu elde edilmiştir.

4.2.4. Çokkültürlü Eğitime Yönelik Bilgi, Beceri ve Tutumun Görev Yapılan Okulun Konumu Değişkenine Göre İncelenmesi

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumları Tablo 7'da görev yapılan okulun konumu değişkenine göre incelenmiştir.

Tablo 7
Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Görev Yapılan Okulun Konumu Değişkenine Göre Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Ölçek	Değişken	N	\bar{X}	Ss	F	p
Kavramsal bilgi ölçeği	Kırsal	122	4.1513	0.46672	4.769	0.003*
	İl/ilçe merkezi	178	3.9694	0.59843		
	Toplam	300	4.0433	0.55512		
Bilgi düzeyi ölçeği	Kırsal	122	4.0664	0.42885	6.114	0.001*
	İl/ilçe merkezi	178	3.8575	0.54428		
	Toplam	300	3.9425	0.51026		
Sınıf içi uygulama ölçeği	Kırsal	122	4.2113	0.44551	2.741	0.004*
	İl/ilçe merkezi	178	3.0440	0.52465		
	Toplam	300	4.1120	0.50004		
Çokkültürlü Eğitim Ölçeği (Toplam)	Kırsal	122	4.1402	0.36386	11.417	0.001*
	İl/ilçe merkezi	178	3.9531	0.49863		
	Toplam	300	4.0292	0.45743		

*p<.05

Tablo 7 incelendiğinde, kırsal ve il/ilçe merkezinde çalışanların çokkültürlü eğitime ilişkin tutum puanlarının kavramsal bilgi ölçeğine göre kırsalda görev yapanların ortalaması 4.15 iken il ya da ilçe merkezinde çalışanların ortalamasının 3.97 olduğu görülmektedir. Bilgi düzeyi ölçeğine göre kırsalda çalışanların ortalaması 4.07 iken il/ilçe merkezinde çalışanların 3.86 ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Sınıf içi uygulamalar ölçeğine bakıldığında il/ilçe merkezinde çalışan öğretmenlerin ortalaması 3.04, buna karşın kırsalda görev yapanların ortalamasının 4.21 olarak sonuçlanmıştır. Ölçek toplamı incelendiğinde kırsalda görev yapanların 4.14 olduğu, il/ilçe merkezinde görev yapanların ise 3.95 olduğu görülmüştür. Bu durumda kırsalda görev yapan öğretmenlerin il/ilçe merkezinde görev yapanlara göre çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının daha yüksek ortalamaya sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Görev yapılan okulun konumu değişkenine göre çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumların farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacı ile bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ölçeğin genelinde ve alt

testlerde anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir ($p<.05$). Elde edilen sonuçlara bakılarak farkın ölçeklerin hangi boyutlarına ait olduğunu belirlemek adına alt boyutlar için bağımsız gruplar t-testi yapılması uygun görülmüştür. Bu testten elde edilen veriler Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8
Çokkültürlü Eğitim Ölçeğinin Görev Yapılan Okulun Konumu Değişkenine Göre Ölçeklerin Alt Boyutları İçin Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Ölçek	Alt Boyut	Değişken	N	\bar{X}	Ss	F	p
Kavramsal bilgi ölçeği	Kültürel farklılık	Kırsal	122	4.1619	0.51868	2.166	0.004*
		İl/ilçe merkezi	178	3.9607	0.62651		
	Genel kültür kavramı	Kırsal	122	4.1230	0.53389	0.633	0.059
		İl/ilçe merkezi	178	3.9925	0.61673		
Bilgi düzeyi ölçeği	Kültürel özellik bilgisi	Kırsal	122	4.0401	0.47723	4.932	0.001*
		İl/ilçe merkezi	178	3.8321	0.58963		
	Kültürel farklılıkları anlama	Kırsal	122	4.0295	0.51405	8.465	0.001*
		İl/ilçe merkezi	178	3.8056	0.59771		
	Bireysel farklılıkları ayırma	Kırsal	122	4.1508	0.49880	8.896	0.004*
		İl/ilçe merkezi	178	3.9551	0.67882		
Sınıf içi uygulama ölçeği	Yöntem-teknik kullanımı	Kırsal	122	4.2143	0.47157	2.908	0.004*
		İl/ilçe merkezi	178	4.0385	0.55308		
	Etkinlik tasarımı	Kırsal	122	4.2230	0.51887	3.767	0.23
		İl/ilçe merkezi	178	4.0742	0.57471		
Bireysel	Kırsal	122	4.1981	0.56299	0.900	.	

farklılıkları	İl/ilçe	178	4.0253	0.62120	0.015*
dikkate	merkezi				
alma					
Çokkültürlü Eğitim	Kırsal	122	4.1402	0.36386	0.001*
Ölçeği (Toplam)	İl/ilçe	178	3.9531	0.49863	
	merkezi				

*p<.05

Tablo 8'e göre, çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumların görev yerinin konumu değişkenine göre ölçeklerin alt boyutları incelendiğinde, kavramsal bilgi ölçeğini alt boyutu olan *kültürel farklılık* konusunda anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<.05$). Ölçeğin diğer alt boyutu *genel kültür kavramı* konusunda anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir ($p>.05$). Sınıf içi uygulamalar ölçeği *kültürel özellik bilgisi*, *kültürel farklılıkları anlama*, *bireysel farklılıkları ayırma* alt boyutları incelendiğinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Sınıf içi uygulamalar ölçeği *yöntem-teknik kullanımı* ve *bireysel farklılıkları dikkate alma* boyutlarında anlamlı bir fark olduğu tespit edilirken *etkinlik tasarımı* boyutunda anlamlı bir fark bulunmamıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Küresel dünyada zamansal ve mekânsal sınırlılıkların giderek azalması ile birlikte ortaya çıkan yeni durumun yarattığı en önemli sonuçlardan biri de çokkültürlülüğün artan önemidir. Dünyanın küçülerek bir köy haline gelmesi çoğu zaman farklı kültürlerin bir arada yaşamasını zorunlu hale getirmiştir. Bu durum toplumsal kurumların tümünü etkilediği gibi eğitim kurumunu da etkilemiş, çokkültürlülük eğitim politikalarına çeşitli biçimlerde yansımıştır. Bu konuda tüm eğitimin tüm unsurları ve bileşenleri önemli olsa da özellikle sosyal bilgiler dersinin ve öğretmenlerinin yerinin ayrı olduğu söylenebilir. Sosyal bilgiler dersinin amacı ve kazanımı yönünden incelenmesi adına yapılan bir araştırmaya göre sosyal bilgiler dersi amaçlarının, çokkültürlülük kavramı ile %33 oranında ilişkili olabileceği; 2018 yılında güncellenen öğretim programının kazanımlarının ise %16'sının çokkültürlülük kavramı ile doğrudan ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (Öteleş, 2020: 511). Bu bakımdan çokkültürlü eğitim için sosyal bilgiler dersinin kilit noktada olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmanın konusu, sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarının ölçülmesidir. Araştırma sonucuna göre, ölçeklerin ortalamaları 3.40 - 4.19 değer aralığında olduğundan katılımcıların çokkültürlü eğitim ve çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Bu sonucun ortaya çıkmasında öğretmenlerin üniversitede almış oldukları eğitimin etkili olduğu söylenebilir. Yapılan araştırmalar, yüksek öğretim sürecinden geçen bireylerin eğitim süreçlerinde bazı değerleri daha iyi özümseyebildiğini göstermektedir. Yapılan bir araştırmaya göre (Kurttaş, 2017b: 180) üniversite eğitimine yeni başlayan bireylerde hoşgörü ve evrensel değerlere karşı bakış açıları ile son sınıflardaki öğrencilerin bu değer yargılara bakış açıları belirgin farklılıklar göstermektedir. Üniversitelerin eğitim içeriğinde bu konuda destek sağlayacak herhangi bir materyal bulunmasa bile bu eğitim kurumu içerisinde yer alan öğrencilerin çok

çeşitli kültürlerden gelmiş olmaları ve birlikte yaşama zorunluluğu, öğrencilerde hoşgörü değerinin gelişmesine ortam hazırlamıştır. Farklı bölge ve kültürlerden gelen öğrencilerin aynı ortamda sosyalleşmeleri meslek hayatındaki kazanımlar için temel oluşturabilmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin çokkültürlülük kavramına ilişkin olumlu tutumlarının yüksek olmasının araştırmada beklenen bir durum olduğu ifade edilebilir.

Çokkültürlü eğitim ölçeğinde cinsiyetlere göre anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Bu konudaki çalışmalar incelendiğinde kadınların çokkültürlüğe karşı saygı boyutu erkek cinsiyetinden daha yüksek çıktığı görülmüştür. Araştırmaya göre, kadınlar erkeklere nazaran daha hoşgörülüdür (Acar-Çiftçi, 2015: 159). Kısa bir zaman diliminde kayda değer değişimlerin yaşandığı günümüz dünyasında toplumsal değişmelerde çok hızlı gerçekleşebilmektedir. Daha önceki araştırmalarda kadınların bu konuda daha hoşgörülü olduğu sonuçları sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçların ortaya çıkmasında toplumsal cinsiyet olgusunun etkili olduğu söylenebilir. Her toplum kadın ve erkeğe çeşitli roller biçerek onları konumlandırır. Kadına biçilen rollerin başında ise anaç olması, hoş görülü olması, kucaklayıcı olması gibi özellikler gelmektedir. Dolayısıyla bu konuda yapılan çalışmalarda kadınların erkeklere nazaran daha hoş görülü olması beklenen bir sonuçtur. Ancak bu çalışmada hem kadın hem de erkek öğretmenlerin çokkültürlülüğe karşı bilgi, beceri ve tutumlarının eşit düzeyde yüksek olması, katı toplumsal cinsiyet rollerinin esnediği, erkeklerin de kendilerine biçilen rollerden farklılaştıkları anlamına gelmektedir. Bu bakımdan kadın ve erkek öğretmenlerin çokkültürlülüğe karşı bilgi, beceri ve tutumlarının eşit düzeyde yüksek olması olumlu bir gelişmedir.

Araştırma sonuçlarına göre kavramsal bilgi ölçeğinde 39-46 yaş grubunun ortalamasının diğer gruplara göre yüksek olduğu görülmektedir. Bilgi düzeyi ve sınıf içi uygulamalar ölçeğinde 47 yaş ve üstü daha yüksek ortalamaya sahiptir. Buna göre yaş ilerledikçe artan tecrübe ve bilgi birikiminin, çokkültürlülüğe ilişkin bakış açısına olumlu etki ettiği gözlenmiştir. Ölçek geneline bakıldığında da çokkültürlülük kavramı ve çokkültürlü eğitime karşı tutumda, yaş değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Ölçek genelinde ve alt testi olan bilgi düzeyi ölçeğinde, yaş değişkenine göre çokkültürlülük kavramına ve çokkültürlü eğitime karşı tutum konusunda özellikle 23-30 ve 31-38 yaş grupları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Yaş ilerledikçe bilgi, tecrübe, hoşgörü ve olaylara geniş bir çerçeveden bakabilme

yeteneğinin gelişmesi, öğretmenler arasında yaş ilerledikçe çokkültürlülük konusundaki bilgi, beceri ve tutumlarının artmasına yol açmıştır.

Kavramsal bilgi ölçeğinde görev süresi değişkenine göre anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Bilgi düzeyi ve sınıf içi uygulamalar ölçeğinde görev süresine göre çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutumda anlamlı bir farklılık görülmüştür. Ölçek geneline bakıldığında görev süresi değişkenine göre anlamlı bir fark tespit edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde alt ölçeklerde ve ölçeğin genelinde 7 yıl ve üstü çalışma süresine sahip öğretmenlerin ortalamasının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu test sonucunda görev süresine göre çokkültürlü eğitime yönelik bilgi, beceri ve tutum konusunda sınıf içi uygulamalar ölçeğinde; 7 yıl üzeri çalışanların diğer gruplara göre anlamlı farka sahip olduğu belirlenmiştir. Bilgi düzeyi ölçeğinde ise; 7 yıl üzeri çalışan grup ile 1-3 ve 3-5 yıl çalışan gruplar arasında bir fark olduğuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak öğretmenlerin meslek hayatlarının ilerleyen süreçlerde bilgi ve deneyimlerinin artması, tutumlarına da yansımakta, meslekte geçirilen süre arttıkça diğer konularda olduğu gibi çokkültürlülük konusunda da bilgi, deneyim ve tutumları gelişmektedir.

Araştırmada kırsal bölgede öğretmenlik yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime yönelik bilgi düzeylerinin, sınıf içi uygulama ve tutumlarının, kentte görev yapan öğretmenlerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İsmetoğlu (2017) tarafından yapılan çalışmada ise bu çalışmanın aksine kent merkezinde görev yapan öğretmenlerin çokkültürlü eğitime karşı bilgi, beceri ve tutumlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum kentlerde çalışan öğretmenlerin, hızlı kentleşme sonucu artan çeşitli sorunlara daha fazla maruz kalmasının bir sonucu olarak görülebilir. Günümüzde hızlı kentleşmenin yarattığı karmaşa, artan suç oranları, yaşam koşullarında ortaya çıkan zorluklar, gettolaşma, şehirlerde sığınmacı sayılarının artmasının yarattığı problemlerle daha fazla yüzleşmek zorunda kalan bireylerin tahammül ve hoşgörü sınırlarını aşağı çekmektedir. Bu durumda şehirde görev yapan öğretmenlerin çokkültürlülüğe karşı tutumlarının daha olumsuz olması beklenen bir sonuçtur.

5.2. Öneriler

Şanlıurfa'da görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi, beceri ve tutumlarının araştırıldığı bu araştırma sonucuna göre öğretmenlerin çokkültürlülük kavramına ilişkin görev alanlarında bilgi sahibi oldukları ve bununla ilgili olumlu tutum geliştirme noktasında desteklenmeleri gerektiği söylenebilir. Öğretmenlerin olumlu tutum geliştirmelerini tüm bireysel yaşantı ve deneyimlerden arındırabilmek için sosyal bilgiler öğretim programlarının kesin sınırlar ile çokkültürlülük kavramına yönelik olumlu tutumu desteklemesi birçok sorunu ortadan kaldırabilir. Öğretmenlerin bireysel yaşamışlıklarından ziyade yükseköğretimde bu kavram ile tanışıklık sağlayabilmeleri için çeşitli dersler ile desteklenmelidir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin meslek hayatlarında çalışma ortamını düzenledikleri eğitim programlarında da bu konu ile alakalı kazanımlar ile karşılaştıkça her türlü etkiden bağımsız olarak olumlu tutum geliştirmelerinin desteklenebileceği söylenebilir.

Küreselleşme sonrası ortaya çıkan ve modern zamanın bir kavramı olan çokkültürlülük kavramını kavramsal düzeyde anlamak, anlatmak ve bunu tatbik etmek önemlidir. Sonuç itibariyle, küreselleşmenin ardından ortaya çıkan bu kavram tam anlaşılmadığı zamanlarda toplumsal kültürlerin katili olabilir ya da kültürel yozlaşmalara kapı arayabilir. Toplum dinamiklerinde etki sahibi olan öğretmenlerin yeterli düzeyde bilgi sahibi olmaları, kültürlerin korunması ve gelişim sağlanması açısından da katkı sağlayacaktır. Çokkültürlülük kavramının eğitim ortamlarına uygulanmasının öğrencilerin öz kültürüne karşı yabancılaşma yaratmaması adına uygulayıcıların bu kavramı her yönü ile özümsemesi oldukça önemlidir. Bu nedenle, yükseköğretim kurumlarında bu tür önlemler alınmalıdır. Yükseköğretimde bu kavram çeşitli dersler ile desteklenmelidir.

Çokkültürlülük eğitiminin bilinçli bir şekilde yapılması, çokkültürlülük olgusuna dair bilgi düzeyinin eğitim ortamlarında yükseltilmesi hem kültürün korunması hem de karşı kültürün fark edilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

Çokkültürlülük kavramı, küresel güçler tarafından sunulduğu şekli ile olmayıp art alanında birtakım sorunlar barındırmaktadır. Kültürel benzeşmenin giderek kültürel yozlaşmaya doğru kaymaktadır. Bu konuda özellikle siyasi düzeyde bir çözüm bulunması gerekmektedir.

Sosyal bilgiler öğretim programlarının kesin sınırlar ile çizilerek çokkültürlülük kavramına yönelik olumlu tutumu desteklemesi birçok sorunu ortadan kaldıracaktır.

Öğretmenlerin meslek hayatlarında çalışma ortamını düzenledikleri eğitim programlarında da bu konu ile alakalı kazanımlar ile karşılaştıkça her türlü etkiden bağımsız olarak olumlu tutum geliştirmelerinin desteklenebileceği söylenebilir.

Hizmet içi eğitimlerle öğretmenlerin çokkültürlülüğe karşı doğru ve bilinçli bir bakış açısı geliştirmesi desteklenmelidir. Hem kendi kültürünü koruyan hem de dünyada meydana gelen değişimlere kayıtsız kalmayacak ve kendini bu yönde geliştirecek öğretmenlerin, toplumsal yaşamın ahengine, yapının bütününe ve devamlılığına olan katkıları daha büyük olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar Çiftçi, Y. (2015). *Çokkültürlü eğitim bağlamında öğretmenlerin kültürel yeterliliklerine ilişkin algıları*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Açıkalın, M. (2010). Sosyal bilgiler eğitiminde yeni yaklaşımlar: çokkültürlü ve küresel eğitim. *İlköğretim Online*, 9(3), 1226-1237. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8594/106906>
- Akarsu, B. ve Akarsu, B. (2019). *Bilimsel araştırma tasarımı (Nicel, nitel ve karma araştırma yaklaşımları)*. (1. Basım). Cinius Yayınları.
- Akhan, O., ve Yalçın, A. (2016). Sosyal bilgiler öğretim programlarında çokkültürlü eğitimin yeri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 23-46.
- Aktay, Y. (2015). *Küreselleşme çokkültürlülük sahicilik*. (1. basım). Tezkire Yayıncılık.
- Alver, K. (2019). *Kültür sosyolojisi ve kültürel çalışmalar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/felsefe_ao/kultursosyolojivekult.calismalar.pdf
- Artun, E. (2010). *Kültürel Değişim ve Gelişim Bakış Açısıyla Geçmişten Günümüze Anadolu Türk Halk Edebiyatı*. Turkoloji.cu.edu.tr, 3.
- Aslan, C. (2019). *Sosyolojiye giriş*. (5. basım). Karhan Kitabevi.
- Atasayar, Ö. (2016). Küreselleşme ve çokkültürlülük., N. Çelebi (Ed.). *Küreselleşme ve eğitime yansımaları*. Nobel Yayınevi, ss. 55-94.
- Aydın, M. (2014). *Toplum, kültür, eğitim*. Gazi Kitabevi.
- Aydın, M. (2018). Kültür sosyolojisinin temel kavramları., K. Alver ve N. Doğan (Editörler). *Kültür Sosyolojisi*. Çizgi Kitabevi, ss. 39-58.
- Aydoğan, İ. (2016). *Kültür temelli eğitim*. (1. basım). Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Bilgiseven, A. K. (1986). *Genel sosyoloji*. Filiz Kitabevi.
- Bozkurt, V. (2020). *Değişen dünyada sosyoloji (Temeller, kavramlar, kurumlar)*. (15. Basım). Ekin Yayınevi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. (1. Basım). Pegem Akademi.
- Çınar, A. (2016). *Çokkültürlülük efsanesi*. (1. basım). Sentez Yayıncılık.

- Çınar, İ. (2009). Küreselleşme, eğitim ve gelecek. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2(1), 14-30. <https://dergipark.org.tr/pub/akukeg/issue/29338/313957>
- Cırık, İ. (2008). Çokkültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(34), 27-40. <https://dergipark.org.tr/pub/hunefd/issue/7802/102246>
- Cihan, M. (2012). Türk kültürü ve medeniyeti tarihi.,E. Gülsoy (Ed.). *Kültür ve Medeniyet*. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, ss. 1-28.
- Çalışkan, H. ve Gençer, R. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime ilişkin tutum düzeyinin incelenmesi. *V. Sakarya'da Eğitim Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*.
- Çelik, B. (2015). *Örgütsel kültür öğelerinin ilköğretim 2. ve 8. sınıf öğrencilerini etkileme düzeyi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, N. (2004). *Birey, toplum, bilim: Sosyoloji temel kavramlar*. Turhan Kitabevi.
- Doğan, İ. (2011). *Eğitim sosyolojisi*. (1. Basım). Nobel Yayıncılık.
- Doğan, Ö. (2008). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. Doğu Batı Yayınları
- Doğu, S. (2020). *Sosyoloji 2 (Ders kitabı)*. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Açık Öğretim Daire Başkanlığı.
- Doycheva, M. (2020). *Çokkültürlülük*. (Çev. T. Akıncılar Onmuş). İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- Erkan, H. (1994). *Bilgi toplumu ve ekonomik gelişme*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ersoy, R. (2004). Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler, *Millî Folklor Dergisi*, 61,102-110.
- Esen, H. (2009). *An analysis of public primary school teachers' dealing with difference in the absence of a multicultural education policy in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi. Tez No:257102 www.tez.yok.gov.tr
- Eser, E. (2014). Küreselleşme süreci ve eğitime etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 211-224. <https://dergipark.org.tr/pub/anemon/issue/1832/22323>
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: a simple guide and reference*, 17.0 update (10a ed.). Boston: Pearson.

- Gezgin, U. B. (2015). *Çokkültürlü Eğitim (İnsan hakları, demokratik okul ve anadilinde öğretim için)*. (1. Basım). Ütopya Yayınevi.
- Giddens, A. (2009). *Sosyoloji (Başlangıç okumaları)*. (Çev. G. Altaylar). Say Yayınları.
- Güçlü Yılmaz, F. (2022). Çokkültürlü eğitime ilişkin öğretmen algıları. *Milli Eğitim*, 49(226), 291-321.
- Günay, R. ve Aydın, H. (2015). Türkiye'de çokkültürlü eğitim ile ilgili yapılan araştırmalarda eğilim: Bir içerik analizi çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 40(178), 1- 22.
- Gündoğan, A. O. (2005). Türkiyelilik ve çokkültürlülük., Ç. Özdemir (Ed.). *Çokkültürlülük ve Türkiyelilik*. (1. Basım). Tek Ağaç Yayınevi, 108-114.
- Haviland, W. A. (2002). *Kültürel Antropoloji*. (Çev. H. İnaç ve S. Çiftçi). (1. Basım). Kaknüs Yayınları.
- İnce, A. (2021). *Eğitim sosyolojisi*. (2. basım). Bir Yayıncılık.
- İsmetoğlu, M. (2017). *Branş öğretmenlerinin çokkültürlü yeterlik düzeyleri ve iş yaşam kalitesine yönelik algıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Kaba, S. (2019). *Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kişilik özellikleri ile çok kültürlü eğitime yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kan, Ç. (2009). Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 7(3), 895-904. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/49068/626074>
- Karaca, F. (2018). Türkiye’de ve Dünyada Çokkültürlülük ve Eğitim. *International Journal of Social Science*, 72, 25-40.
- Karadağ, Y., ve Özden, D. Ö. (2020). Çokkültürlü eğitim ortamlarına geleceğin sosyal bilgiler öğretmenlerini hazırlamak: Öğretmen adaylarının çokkültürlü yeterlikleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 179-201.
- Karagöz, Y. (2021). *Spss-amos-meta uygulamalı nicel-nitel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği*. (3. Basım). Nobel Yayıncılık.
- Karaman, K. (2010). Küreselleşme ve eğitim. *Journal of World of Turks*, 2(3), 131-144.
- Kart, M. ve Şimşek, H. (2019). Çokkültürlü eğitim mümkün mü?. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi Özel Sayısı*, 1-11.

- Keskin, Y. ve Yaman, E. (2014). İlköğretim Sosyal Bilgiler programı ve ders kitaplarında yeni bir paradigma: çokkültürlü eğitim. *Turkish Studies*, 9(2), 933-960.
- Kostova, S. Ç. (2009). Çokkültürlü eğitim: Bulgaristan örneği. (Çev. E. Atasoy Kaygı). *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 12, 217-230.
- Kozikoğlu, İ. ve Yıldırımoglu, S. (2021). Öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik tutumları ile kapsayıcı eğitimde sınıf içi uygulamaları arasındaki ilişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (51), 226-244.
- Köksal, H. (2019). İlköğretim sosyal bilgiler öğretim programı., R. Turan ve T. Yıldırım (Editörler). Sosyal Bilgilerin Temelleri. Anı Yayıncılık, 39-66.
- Köktürk, M. (2005). Çözölmeye giden yol etnik bilinç., Ç. Özdemir (Ed.). *Çokkültürlölük ve Türkiyelilik*. (1. Basım). Tek Ağaç Yayınevi, 169-179.
- Köseoglu, N. (2005). Bir rapor vesilesi ile arka plan., Ç. Özdemir (Ed.). *Çokkültürlölük ve Türkiyelilik*. (1. Basım). Tek Ağaç Yayınevi, 4-11.
- Kurdaş, E. M. (2017a).Toplumsal değışme bağlamında gençlik sorunları. *Turkish Studies*, 12 (25), 513-534. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12412>
- Kurdaş, E. M. (2017b). *Üniversite eğitiminin değörlere değışimine etkisi*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kurtuluş, F. (2018). Çokkültürlü bazı ölkelerde eğitim politikaları ve öğretmen eğitimi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 2(3), 178-195.
- Lavenda, H. R. ve Schultz, A. E. (2019). *Költürel antropoloji*. (Çev. D. İşler ve O. Hayırlı). Doğu Batı Yayınları. (Eserin orijinali 2008'de yayımlandı).
- Macionis, J.J. (2017). *Sosyoloji*. (Çev. V. Akan). Nobel Yayıncılık.
- Nayır, F. ve Sarıdaş, G. (2020). Çokkültürlü eğitim, költürlerarası eğitim ve költürel değörlere duyarlı eğitime ilişkin kavramsal bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 13(70), 769-779.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde költür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139
- Oktay, A. (2010). 21. yüzyılda yeni eğilimler ve eğitim, 21. yüzyılda eğitim ve Türk eğitim sistemi. Pegem Akademi.
- Ozankaya, Ö. (1991). Ulusal toplumun ve ulusal költürün kurucu ögeleri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 3(10), 213-225. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000245

- Öteleş, Ü. U. (2020). Çok Kültürlü Eğitimin Yenilenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Yansımaları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 500-516.
- Özönder, C. (2005). Irk ve etniklik kavramları hakkında., Ç. Özdemir (Ed.). *Çokkültürlülük ve Türkiyelilik*. (1. Basım). Tek Ağaç Yayınevi, 100-107.
- Öztürk, C. Ve Deveci, H. (2016). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programının değerlendirilmesi, C. Öztürk (Ed.). *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları*. (2. Basım.). Pegem Akademi, 133.
- Parekh, B. (1997). Dilemmas of a multicultural theory of citizenship. *Constellations*, 4(1), 54-62. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.00036>
- Parekh, B. (1999). Political the oryand the multicultural society. *Radical Philosophy*, (95), 27-32.
- Pehlivan, A. (2015). *Açık ve örgün eğitim sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras öğelerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Polat, İ. ve Kılıç, E. (2013). Türkiye’de çokkültürlü eğitim ve çokkültürlü eğitimde öğretmen yeterlilikleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 352-372.
- Schaefer, R. (2013). *Sosyoloji*. (Çev. S. Coşar). Palme Yayıncılık.
- Soysaldı, A. (2018). Kültür, Sanat ve Beşeriyet İlişkisi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (22), 305-315. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/41779/504098>
- Şahin, M. (Aralık, 2019). Kültür değişimleri ve eğitim. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 458-466. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ekuat/issue/51148/666840>
- Tezcan, M. (1978). Kültür ve eğitim ilişkileri. *Eğitim ve Bilim*, 3(15).
- URL 1., <https://kulturun-ogeleri.nedir.org/>, Erişim Tarihi: 29.05.2022.
- Ültanır, G. (Eylül, 2003). Eğitim ve kültür ilişkisi eğitimde kültürün hangi boyutlarının genç kuşaklara aktarılacağı kaygısı. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 291-309. <http://www.gefad.gazi.edu.tr/tr/download/article-file/77364>
- Yıldırım, S. ve Tezci, E. (2017). Öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik kavramsal bilgileri, bilgi düzeyleri ve sınıf içi uygulamaları: bir ölçek geliştirme.

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12(18), 719-736.

Yurdabakan, İ. (2002). Küreselleşme konusundaki yaklaşımlar ve eğitim. *Eurasian Journal of Educational Research*, 0(6), 61 - 64.

Wallace, Ruth ve Wolfe, Alison (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleniğin Genişletilmesi*, (Çev. L. Elburuz ve R.Ayaz), 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları

Williams, R. (1993). *Kültür*. (Çev. S. Aydın). İmge Kitabevi.

Zencirkıran, M. (2018). *Sosyoloji*. (7. basım). Dora Yayıncılık.

EKLER**EK- 1 : Çokkültürlü Eğitim Ölçeği (Öğretmenler için)****Kavramsal Bilgi Ölçeği**

	Madde	Çok İyi	İyi	Biraz	Az	Hiç
		(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
1	İrkçilik					
2	Kaynaştırma					
3	Çoğulculuk					
4	Benmerkezcilik					
5	Çokkültürlü eğitim					
6	Kültürel yıkım					
7	Bireysel farklılık					
8	Dilsel farklılık (ağız, şive)					
9	Kültür					
10	Etnisite					
11	Kültürel Aktarım					

Bilgi Düzeyi Ölçeği

	Madde	Çok İyi	İyi	Biraz	Az	Hiç
		(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
1	Sınıfta farklı kültürlerden gelen öğrencilerin değerleri ve dini inançları ile ilgili bilgi					
2	Farklı lisana sahip öğrencilerin söyleyiş, dil, ağız, lehçe gibi dilsel farklılıkları hakkında bilgi					
3	Farklı kültüre sahip öğrencilerimin sanatsal, estetik farklılıkları ile ilgili bilgi					
4	Sınıfta farklı kültürden öğrencilerimle etkileşimde kültürel bilgilerle ilgili bilinç düzeyim					
5	Sınıfta farklı kültürden öğrencilerle nasıl iletişim kuracağım konusunda bilgi					
6	Farklı kültürlerle ilişkin (inançlar, değerler, uygulamalar, ürünler) bilgi					
7	Öğrencilerin kültürel farklılıklarından kaynaklanan pozitif veya negatif davranışlarını ayırma konusunda bilgi					
8	Kültürel farklılıkların bireylerin davranışını nasıl etkilediği konusunda bilgi					
9	Farklı kültürden öğrencilerle iletişim engelleri ile ilgili bilgi					
10	Öğrencilerimin düşüncelerindeki farklılıkların altında yatan nedenlerle ilgili bilgi					
11	Farklı kültürleri tanımak için araştırmalar yapacak bilgi düzeyim					
12	Öğrencilerimin düşüncelerindeki farklılıkların altında yatan nedenleri bilme düzeyim					
13	Program materyallerini kültürel farklılıklar açısından analiz edebilme konusundaki bilgi					
14	Kültürel farklılıklara dayalı olarak program materyalleri geliştirebilecek bilgi					
15	Öğrencilerimin kültürel özellikleri hakkında bilgi düzeyim					
16	Farklı cinsel yönelimler konusunda bilgi düzeyim					
17	Ülkemdeki etnik kökenler hakkında bilgi düzeyim					
18	Farklı kültürlerle men sup öğrencilere nasıl yaklaşılması gerektiğine ilişkin bilgi					
19	Farklı dini inançlar hakkında bilgi					

Sınıf İçi Uygulama Düzeyi Ölçeği

	Madde	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
		(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
1	Öğrencilerimi derste kendi kültürlerinden örnekler vermeleri için cesaretlendiririm					
2	Ders işlerken örneklerimi farklı kültürlere yönelik vermeye özen gösteririm					
3	Farklı kültürel özelliklere sahip öğrencilerimin düşüncelerini ifade etmeleri için tartışma, soru cevap gibi yöntem ve tekniklerle ders işlerim					
4	Çokkültürlü bir eğitim ortamı tasarlarım (farklı renkler, şekiller, oturma düzeni vb)					
5	Derslerimde öğrencilerimin değer yargılarını dikkate aldığımı gösterir örnekler veririm					
6	Öğrencilerin kendi kültürel değerlerini sınıf ortamına taşımalarını sağlayacak kendi kültürlerinden örnekler veriririm					
7	Öğrenme ve öğretme sürecini farklı kültürleri içerecek yapıda oluşturmaya özen gösteririm					
8	Sınıfta çokkültürlü öğretime dayalı öğrenme etkinlikleri tasarlıyorum					
9	Sınıfta çokkültürlü eğitime dayalı değerlendirme süreçleri uyguluyorum					
10	Farklı kültürel özelliklere sahip öğrencilerin düşüncelerini ifade etmelerini sağlayacak imkân sağlıyorum					
11	Farklı kültürel özelliklere sahip öğrencilerimin kendilerini rahatça ifade edecekleri (alay edilmeden, korkmadan, çekinmeden, utanmadan) sınıf atmosferi oluşturuyorum					
12	Çokkültürlü sınıfların ihtiyaçlarını karşılayacak metotlar kullanıyorum					
13	Öğrencilerime farklı cinsiyet, etnik kimlik, dini inançlarına gibi özelliklerine dayalı renk, şekil, resim, fotoğraf, metinlerin seçiminde bu özellikleri dikkate alıyorum					
14	Sınıf içi iletişimde farklı kültürel özelliklere sahip öğrencilere hitap eden beden diline, jest ve mimiklere yer veriyorum					
15	Öğrencilerimin bilgilerini farklı kültürel niteliklerden bağımsız ölçüyorum					
16	Dersleri öğrencilerin kültürel özelliklerine göre düzenliyorum/adapte ediyorum					
17	Öğrencilerime kültürel farklılıkların neden olduğu olumsuzluklarla (ırksal şiddet, cinsiyet ayrımcılık gibi) baş edebilecek aktiviteler düzenliyorum					
18	Kültürel farklılıkları dikkate alarak tüm öğrencilerimin özgüven düzeylerini artıracak etkinlikler tasarlıyorum					